

UiO : **Det juridiske fakultet**

Tilrettelagte avhør av barn fra tre- til syvårsalderen utsatt for seksuelle overgrep

Fokus på den anvendte psykologiske metoden som sikring for at forklaringen skal kunne anvendes som bevis i en straffesak

Kandidatnummer: 571

Leveringsfrist: 25.04.2016

Antall ord: 17 684

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Oppgavens tema	1
1.2	Omfangsundersøkelser	2
1.3	Avgrensning	3
1.4	Begrepsforklaringer	4
1.4.1	Vold	4
1.4.2	Seksuelle overgrep	5
1.4.3	Voldtekt	6
1.4.4	Nære relasjoner	7
1.4.5	Grooming	7
1.4.6	Barn	7
1.5	Rettskildesituasjonen	8
1.6	Den videre fremstilling	9
2	TILRETTELAGT AVHØR	9
2.1	Generelt	9
2.2	Historisk utvikling	10
2.3	Formål og hensyn med tilrettelagte avhør	12
2.3.1	Formål	12
2.3.2	Hensyn	13
2.4	De materielle reglene	14
2.4.1	Straffeprosessloven	14
2.5	Hvordan foretas avhør i andre land	18
2.5.1	Norden	19
2.5.2	Utenfor Norden	20
2.6	Supplerende avhør	20
2.6.1	Supplerende avhør	21
2.6.2	Sekvensielle avhør	21
2.6.3	Materielle regler for supplerende avhør	22
3	BARNES TROVERDIGHET	23
3.1	Innledning	23
3.2	Barnets kognitive utvikling	25
3.2.1	Seksuelt overgrep utsatte barn	25
3.2.2	Kognitivitet	26
3.3	Barnets hukommelse	28

3.3.1	Barnets langtidsminne og minneprosess	28
3.4	Barnets påvirkelighet.....	30
4	DEN DIALOGISKE SAMTALEMETODEN (DCM)	31
4.1	Generelt	31
4.1.1	Innledning	31
4.1.2	Utviklingen.....	32
4.1.3	Målet med metoden.....	32
4.1.4	Tilpasset barn	33
4.1.5	Gjennomføringen	33
4.2	Verbale formuleringer	34
4.2.1	Spørsmålstillingen.....	34
4.2.2	Oppsummering.....	37
4.3	Nonverbal opptreden: Metakommunikasjon.....	37
5	TILRETTELAGT AVHØR SOM TILSTREKKELIG BEVIS.....	38
5.1	Verdimessige styrke av tilrettelagt avhør som bevis.....	39
5.1.1	Bevisverdi	39
5.1.2	Vurderingen	39
5.2	Tilstrekkelig bevis	41
6	AVSLUTNING	44
7	KILDELISTE	46
7.1	Litteraturliste	46
7.1.1	Teori.....	46
7.1.2	Rapporter og artikler	47
7.1.3	Nettsider	48
7.2	Lovsregister	49
7.2.1	Norske lover.....	49
7.2.2	Internasjonale konvensjoner	50
7.3	Forarbeider	50
7.4	Domsregister	51

1 Innledning

1.1 Oppgavens tema

Jeg skal i det følgende gjøre rede for verdien og viktigheten av tilrettelagte avhør av barn fra tre- til syvårsalderen som har vært utsatt for seksuelle overgrep. Særlig for denne aldersgruppen er det mange utfordringer knyttet til å få god kvalitet på de forklaringer barna avgir. For å kunne illustrere noen av disse utfordringene har jeg funnet det nødvendig å gå noe dypere inn i den psykologiske metoden (Den dialogiske samtalemotoden, heretter omtalt DCM) som anvendes ved norske barnehus.

Hensikten med tilrettelagte avhør er først og fremst å avdekke om, og i tilfelle i hvilket omfang, overgrep har skjedd. Avhørene må sikre notoritet og at viktige rettssikkerhetsmessige prinsipper, som for eksempel kontradiksjon, ivaretas. Til syvende og sist vil det tilrettelagte avhøret kunne være en viktig brikke i avgjørelsen av om det blir en straffesak som påtalemyndigheten velger å føre for domstolen. Dersom det ikke finnes andre bevis av betydning vil avhøret være avgjørende. Bevisets styrke vil kunne avgjøre hvilken hjelp og hvilke tiltak som kan og bør iverksettes. Derfor er det avgjørende at kvaliteten på avhøret er god. En er nødt til å kombinere juridiske krav med psykologisk kunnskap, slik at det tilrettelagte avhøret gjøres så skånsomt som mulig ovenfor barnet, men samtidig legger til rette for fremskaffelsen av informasjon for å belyse anmeldelsen.

Problemstillingen i oppgaven knytter seg til de yngste barna. Barn i denne aldersgruppen er ikke ferdig utviklet, de mangler begreper, har vanskeligere for å uttrykke seg og har et større behov for tillit til avhører for å kunne forklare seg. Tilrettelagte avhør av de yngste barna krever særlig kunnskap om deres kognitive egenskaper, både for å få et best mulig avhør, og for å kunne vurdere barnets forklaring. Når avhører besitter den relevante kunnskapen, vil den dialogiske samtalemotoden gi en ramme og struktur på hvordan en skal gå frem for å få tilstrekkelig informasjon fra barnet for å kunne avgjøre om det skal tas ytterligere rettslige skritt. Den informasjonen avhører klarer å få fra barnet, vil igjen si noe om dette konkret tilrettelagte avhøret som bevis.

Nyere forskning viser at barn kan gi pålitelig og betydningsfull informasjon om omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep. Fra treårsalderen kan barnet gjenfortelle traumatiske hendelser ganske nøyaktig, selv om det er en tid siden hendelsen. Barn kan også både underrapportere og benekte at de er utsatt for seksuelle overgrep. Tillitt, tid og spørsmålsformuleringene, sammenholdt med barnets kognitive egenskaper kan være avgjørende faktorer for om barnet gjenforteller minner og hendelser korrekt.¹

---

¹ Langballe (2010) s.24

Et av karakteristikaene ved seksuelle overgrep mot barn er at det ofte utføres av personer de kjenner godt og har nære relasjoner til. Dette vil kunne skape en ekstra utfordring mht. hva barnet ønsker og tør å fortelle i et tilrettelagt avhør. Ved utviklingen av avhørsmetodene er dette også et moment en må ha med i den videre utformingen av den.

Hovedregelen er at alle avhør av barn under 15 år skal foretas ved Statens barnehus. Barnehusene skal inneha kompetanse på avhørsteknikk av barn, men de har også en viktig funksjon ved å ivareta barnet, sørge for at barnet får legeundersøkelse og riktig oppfølging i etterkant av avhøret. For å kunne få et inntrykk av hvordan de rådende avhørsmetoder fungerer i praksis, har jeg som del av kildegrunnlaget for oppgaven hospitert ved Statens Barnehus i Stavanger 9. og 10.mars.2016. Her har jeg fulgt seks tilrettelagte avhør, hvorav ett av disse var et sekvensielt avhør. I tillegg har jeg intervjuet en av avhørslederne. I det følgende vil det derfor noen steder vises til praksisen ved Barnehuset i Stavanger.

1.2 Omfangsundersøkelser

De siste ti årene har det blitt foretatt en rekke undersøkelser som viser at barn, i større grad enn vi kanskje tror, blir utsatt for seksuelle overgrep.

I 2007 ble det gjennomført en studie om vold og overgrep mot barn og unge blant avgangselever på videregående skoler², gjennom et spørreskjema i skoletiden. Resultatet i undersøkelsen var at 22 prosent av jentene og åtte prosent av guttene, var blitt utsatt for et mildt seksuelt overgrep.³ I 2012⁴ ble 706 personer spurt gjennom et spørreskjema om egenopplevde seksuelle krenkelser basert på straffelovens tre overgrepskategorier: seksuelt krenkende atferd, handling og omgang. I rapporten kom det frem at 24,3 % av kvinnene og 12,0% av mennene, hadde opplevd seksuelt krenkende atferd før fylte 16 år. 11,4 % av kvinnene og 0,9 % av mennene hadde opplevd uønsket seksuell omgang før fylte 16 år.⁵

Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (heretter omtalt NKVTS), har foretatt to ferske studier. I 2014 ble det foretatt en studie om «Vold og Voldtekt i Norge» pr telefon. 98 kvinner svarte at de hadde hatt seksuell omgang før fylte 13 år med en minst fem å eldre person, som inkluderte forsøk/gjennomført inntrenging, oralsex og/eller analsex. 27,4 % av kvinnene hadde opplevd seksuell omgang før fylte seks år, mens 34,7 % hadde vært i alders-

---

² Mossige (2007)

³ Mossige (2007) s.11

⁴ Steine (2012)

⁵ Steine (2012) s.954

spennet seks til ni år. Av de 31 mennene som ble spurt hadde 10,7 % hatt seksuell omgang før fylte seks år, mens 50,0% hadde opplevd dette mellom seks til ni årsalderen.⁶

NKVTS utførte i 2015 en studie om «Vold og Voldtekt i oppveksten», pr telefon. Resultatet av undersøkelsen var at 13,3 % av jentene og 3,7 % av guttene hadde opplevd en form for seksuelt overgrep i løpet av sitt liv. Av disse hadde totalt 3,4 % opplevd overgrep som defineres som voldtekt etter norsk lov, dvs. seksuell omgang (samleie, oralsex eller analsex) ved bruk av fysisk makt eller trussel om å skade, seksuell omgang i bevisstløs tilstand eller seksuell omgang før fylte 13.⁷

I en foreløpig upublisert Redd Barna-studie av 126 tingretts- og lagmannsrettsdommer om seksuelle overgrep fra 01.november.2014 til 01.november.2015, var 154 barn fornærmede. 22 av disse var barn mellom to til åtte år. Av de 112 tiltalte var 20 bekjente med fornærmede, 20 hadde en tilknytning til familien, 19 var familie, mens fem var ansatt i barnehage eller lærer.

Slik omfangsundersøkelsene viser, er det et stort antall barn i Norge som hvert år utsettes for seksuelle overgrep i nære relasjoner. Senest i februar 2016 kom Tv2⁸ med en kartlegging av alle dommer fra 2015, hvor de belyser blant annet antall barn utsatt for seksuelle overgrep i fjor. 331 av de 479 ofrene for seksualforbrytelser, var barn under 16 år. Det vil si at nesten 70 prosent av de som i fjor var ofre for seksuelle overgrep var barn.

Tallene er urovekkende og gir uttrykk for et voldsomt og utstrakt problem i det norske samfunnet. Omfanget er av en karakter som av myndighetene nå omtales som et folkehelseproblem.⁹ En må også regne med at tallene for den yngste aldersgruppen er betydelig underrapportert. Omfanget understreker blant annet behovet for en rask, effektiv og god avhørsmetode. Metoden vil være med på å belyse det faktiske hendelsesforløpet, og hjelpe de utsatte barna.

1.3 Avgrensning

De regler som blir omtalt i oppgaven gjelder både for barn under 16 år, psykisk utviklingshemmede og personer med nedsatt funksjonsevne. Per dags dato gjennomføres det imidlertid svært få avhør for de to sistnevnte gruppene. På Statens Barnehus i Stavanger hadde de i 2014 kun syv tilrettelagte avhør av psykisk utviklingshemmede, mens de i 2015 kun hadde fem. På Barnehuset på Hamar hadde de i 2015 totalt ni avhør av psykisk utviklingshemmede. Tilrettelagte avhør av personer med nedsatt funksjonsevne og psykisk utviklingshemmede anses for å

---

⁶ NKVTS (2014) s.63

⁷ NKVTS (2015) s.13

⁸ TV2 (2016)

⁹ Tiltaksplan (2014-2017) s.9

være krevende og det stilles krav til at avhører også har kunnskap om ulike diagnoser. Troverdighetsspørsmålet blir stilt på en ekstra vanskelig prøve i disse tilfellene. Jeg vil i det følgende avgrense mot tilrettelagte avhør av utviklingshemmede og personer med nedsatt funksjonsevne.

Reglene for tilrettelagte avhør gjelder både der barn er blitt utsatt for vold og for seksuelle overgrep. Oppgaven avgrenses mot barn som er blitt utsatt for vold. Voldsutsatte barn vil ofte ha skader som er synlige og kan være lette å oppdage. Barn som er blitt utsatt for seksuelle overgrep vil i større grad ha psykiske skader og er ofte vanskeligere å legge merke til. Oppgaven knytter seg også til troverdighetsspørsmålet, og for seksuelle overgrep vil en kanskje stille større krav til barnets forklaring enn ved voldssaker, hvor skadene oftere er synlige og lettere å bevise.

1.4 Begrepsforklaringer

I det følgende gis noen begrepsforklaringer av enkelte ord som kan skape rom for tolkninger. Forklaringene gjøres for å vise min forståelse av begrepene og hvordan de vil bli brukt i oppgaven.

1.4.1 Vold

Selv om oppgaven avgrenser mot å behandle de rene voldstilfellene er det viktig å presisere at seksuelle overgrep er i norsk rett anerkjent som en del av det *utvidede* voldsbegrepet. Termen ”vold” varierer over tid og mellom kulturer. I norsk rett bruker vi «vold» som en betegnelse på makt, tvang eller trusler i en negativ handling ovenfor et individ. Denne negative handlingen kan forekomme både fysisk og psykisk og gi like påfølgende skader.¹⁰

WHO¹¹ definerer «vold» til å omfatte alle typer fysiske, seksuelle, psykologiske former for mishandling. Inkludert i definisjonen faller også selvmord og andre selvskadende handlinger. Fravær av handling, både i fysisk form, omsorgssvikt og emosjonelle, vil også falle inn under definisjonen.¹²

Det at seksuelle overgrep er en del av voldsbegrepet, kan i enkelte tilfeller bli noe misvisende. Svært mange seksuelle overgrep skjer ikke direkte ved bruk av vold, makt, tvang eller trusler. Ofte er ikke den brutaliteten vi tenker på når vi snakker om ”vold” til stede ved utøvelsen av seksuelle overgrep. Dette fordi overgrepene regelmessig pakkes inn i en omsorgshandling av overgriperen. Dermed kan det bli problematisk at seksuelle overgrep skal føyes inn under betegnelsen ”vold”. Et eksempel kan være et barn som er utsatt for seksuelle overgrep i form

---

¹⁰ NKVTS (2014) s.31

¹¹ World Health report 2002 s.80

¹² NKVTS (2015) s. 27

av massasje av sin onkel, på både skuldre og underliv. Barnet vil ikke forstå at noe er galt og kan synes at det er like behagelig uavhengig av hvor på kroppen massasjen finner sted. Barn som utsettes for disse type overgrep vil sjeldent selv definere handlingen som «vold». Særlig de yngste barna (se punkt.1.4.6) vil heller ikke nødvendigvis oppfatte eller forstå at de blir utsatt for et seksuelt overgrep.

1.4.2 Seksuelle overgrep

Termen ”seksuelle overgrep” blir brukt som en samlebetegnelse for alle former for seksuelle krenkelser. Gamst sier det slik: *”Seksuelle overgrep er som oftest definert som noe som finner sted når en voksen person trekker det utviklingsmessig og psykososialt umodne barnet inn i et seksuelt aktivitetsmønster barnet ikke har full forståelse for, og ikke kan gi samtykke til eller avslå på grunn av avhengighetsforholdet til den voksne”*.¹³

Barn utsatt for seksuelle overgrep vil ofte ikke ha full forståelse av handlingen. Det er ikke uvanlig at barnet ikke opplever overgrepet som en krenkelse når det skjer, men at skadene kommer i senere tid i form av skyld, skam, fortielse, og sjeldent av fysiske skader.

Juridisk er begrepet seksuelle overgrep mot barn knyttet til begrepene seksuell omgang, seksuell handling og seksuelt krenkende atferd.

1.4.2.1 Seksuell omgang

Kapittel 26 i straffeloven 2005¹⁴ (heretter omtalt «straffeloven») gir ikke direkte anvisning på hva som ligger i begrepet «seksuell omgang». Det regjeringsoppnevnte voldtektutvalget ga i sin utredning en anvisning på hva som skal anses som seksuell omgang.¹⁵ Masturbasjon, samleieliknende handlinger, innføring av fingre i vagina eller endetarmsåpning og slikking av kjønnsorganer vil etter utvalgets mening omfattes av begrepet seksuell omgang.¹⁶ Begrepet er en videreføring av forståelsen fra straffeloven 1902¹⁷ (heretter omtalt «straffeloven 1902») hvor betegnelsen omfattet samleie, som var definert som innføring av det mannlige kjønnslem i kvinnens skjede.¹⁸

Ved straffeloven 1902 § 192 kan en se at samleie var en kvalifisert form for seksuell omgang, ved at den som tvinger seg til utuktig omgang i form av samleie, straffes høyere enn den som tvinger seg til annen seksuell omgang.¹⁹ Dette finner en også igjen i straffeloven kapittel.26.

---

¹³ Gamst (2011) s.85

¹⁴ Lov 20.mai.2005 nr.28 (straffeloven)

¹⁵ NOU 2008:4

¹⁶ NOU 2008:4 s.17-18

¹⁷ Lov 22.mai.1902 nr.10 (straffeloven.1902)

¹⁸ Andenæs (2008) s.139

¹⁹ Andenæs (2008) s.140

Straffeloven § 299 fastslår at dersom barn under 14 år blir utsatt for seksuell omgang, likestilles dette med voldtekt. Likeledes det å få et barn under 14 år til å utføre seksuell omgang på seg selv. Denne bestemmelsen er ny i gjeldende straffelov, men er en videreføring av innholdet i straffeloven 1902 § 195 første ledd. Tilsvarende har vi en bestemmelse i straffeloven § 302 som omhandler seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år.

1.4.2.2 Seksuell handling

Termen «seksuell omgang» avgrenses nedad til «seksuell handling» som innebærer beføling av kjønnsorganer eller byster.²⁰ I utgangspunktet er ikke grovheten av disse handlingene nok til å betrakte de som seksuell omgang. Derimot vil samleielignende forhold, og slikt som masturbasjon, oralsex eller innføring av fingre i skjede eller i endeåpning, betraktes som seksuell omgang.²¹ En kan i korte trekk si at beføling av kjønnsorganer kan være en seksuell handling, når det ikke har kommet så langt at det foreligger et samleielikende forhold.

1.4.2.3 Seksuelt krenkende adferd

Straffeloven §§ 298 og 305 gjør seksuelt krenkende og uanstendig adferd straffbart, hvor sistnevnte paragraf omfatter seksuelt krenkende adferd ovenfor barn under 16 år. Etter gjeldende rett er det et krav om at uanstendig adferd også må ha en seksuell tilknytning.²² Begrepet seksuelt krenkende adferd er en rettslig standard.²³ For eksempel kan dette være blotting, kikkering, uanstendig og/eller rått snakk.²⁴ Til forskjell fra seksuell handling, som skjer *med* en annen, skjer seksuelt krenkende atferd bare i *nærvær av* eller *overfor* en annen.²⁵ Gjennomgående kan en si at seksuelt krenkende atferd anses som mindre alvorlige seksuallovbrudd enn de overnevnte. En må likevel være varsom med å trekke den konklusjonen at å bli utsatt for en slik atferd er mindre skadelig for et barn enn en seksuell handling eller -omgang.

1.4.3 Voldtekt

I straffeloven er voldtekt definert som den handlingen at noen *”skaffer seg seksuell omgang ved vold eller truende atferd, har seksuell omgang med noen som er bevistløs eller av andre grunner ikke er i stand til å motsette seg handlingen, eller ved vold eller truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv”*.²⁶

---

²⁰ NOU:2008:4 s.18 og Andenæs (2008) s.140

²¹ Rønneberg (2000) s.29

²² Matningsdal (2010) s.256 og Rt.2003 s.1382

²³ Matningsdal (2010) s.255

²⁴ Matningsdal (2010) s.256 -257 og Andenæs (2008) s.141

²⁵ Andenæs (2008) s.141

²⁶ Straffeloven §291

Som nevnt tidligere har vi i straffeloven §§ 299 til 302 bestemmelser som gjør det straffbart dersom visse seksuelle handlinger eller seksuell omgang har forekommet barn under 14 og 16 år. Dette gjør at vi i gjeldende rett opererer med et «utvidet» voldtektbegrep når fornærmede er et barn under 14 år, jf. straffeloven §§ 299 til 301. Under det «utvidede» voldtektbegrepet trenger ikke de ordinære vilkårene i straffeloven § 291 være oppfylt for at handlingen skal regnes som «voldtekt».

1.4.4 Nære relasjoner

Hva som ansees som «nære relasjoner» er gjenstand for debatt. For noen kan nære relasjoner være hus - eller familiemedlemmer, mens for andre kan det utvides til å omfatte langvarige omsorgs – og pleierelasjoner, og nære vennskapsbånd.²⁷ Justisdepartementet avgrensner nære relasjoner til å omfatte partner, barn og eldre familiemedlemmer.²⁸

Straffeloven definerer incest som *”den som har seksuell omgang med slektning i nedstigende linje eller som får vedkommende til å utføre handlinger som tilsvarer seksuell omgang med seg selv. Som slektning i nedstigende rekkefølge regnes biologiske og adopterte etterkommere”*.²⁹ I enkelte tilfeller kan en også utvide begrepet til å omhandle de som har foreldreansvar eller lignende omsorgsrolle. Incest rammer altså seksuelle overgrep i nære relasjoner. Det finnes også særbestemmelser om søskenincest i straffeloven § 313, og om incest i form av seksuell omgang med andre nærstående i straffeloven § 314.

1.4.5 Grooming

Internasjonalt brukes «grooming» om bearbeidelse av personer i den hensikt å begå en handling av seksuell karakter. Straffeloven § 306 rammer den som har avtalt et møte med barn under 16 år, med forsett om å begå et av de opplistede straffbare forholdene. I Norge er det juridiske begrepet ”grooming” i praksis brukt om kontakt etablert gjennom digitale kanaler, men er ikke begrenset til det.

1.4.6 Barn

Etter FNs barnekonvensjon³⁰ (heretter omtalt BK) artikkel.1 er alle personer under 18 år å anse som barn. Etter norsk straffelovgivning er den seksuelle lavalder 16 år, og overgrep mot barn over 18 år vil i det vesentlige behandles etter de generelle straffebestemmelser. Jeg vil i det følgende bruke betegnelsen «de yngste barna» som barn fra syv år og nedover. De «eldre barna» blir brukt om barn fra åtte år og oppover.

---

²⁷ NVKTS (2014) s.33

²⁸ NVKTS (2014) s.33

²⁹ Straffeloven § 312

³⁰ FNs konvensjon om barnets rettigheter, 20.november 1989

1.5 Rettskildesituasjonen

Tilrettelagte avhør av barn er hjemlet i straffeprosessloven³¹ (heretter omtalt «straffeprosessloven») §§ 234 jf. 239 flg. og § 298. Loven suppleres med forskrift om avhør av barn og andre særlige sårbare fornærmede og vitner (tilrettelagte avhør).³² Tidligere het tilrettelagte avhør «dommeravhør» av barn, med da påfølgende forskrift om dommeravhør og observasjon.³³ Begge forskriftene vil bli brukt i det følgende.

Ved endringen av de nye straffeprosessreglene, ble det utarbeidet to forarbeider³⁴, med påfølgende påtaleinstruks som inkluderte enkelte utfyllende direktiver og retningslinjer fra Riksadvokaten³⁵, vedrørende hvordan en skal forholde seg til lovbestemmelsene og forskriften.

I oppgaven følges alminnelig juridisk metode. Da «tilrettelagt avhør» er en forholdsvis ny term, vil det være sparsomt med litteratur. Litteraturen tilknyttet dommeravhør av barn, vil derfor bli brukt i det følgende, men begrenset til de områder hvor reglene fortsatt er like.

Den 1. november 2010 ble det nedsatt en gruppe med et mandat av Justisdepartementet. Arbeidsgruppen skulle gjennomgå regelverket dommeravhør og observasjon av barn og psykisk utviklingshemmede.³⁶ Rapporten omtales som ”Avhør av særlige sårbare personer i straffesaker”, og jeg vil benytte rapporten for å belyse rettstilstanden i dagens samfunn.

Norge har gjennom lov om styrking av menneskerettighetenes rettsstilling i norsk rett³⁷ (heretter omtalt mrl) § 2 inkorporert ulike internasjonale konvensjoner. Disse skal ved motstrid med nasjonal rett, gå foran, jf. mrl. § 3. For oppgaven er det særlig viktig å merke seg den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen³⁸ (heretter omtalt EMK) som hjemler en rettferdig rettergang i artikkel 6. Videre vil BK artikkel 3, samt artikkel 19, være relevant for oppgaven. Øvrige artikler i konvensjonene vil også være av betydning. I tillegg har Norge undertegnet Lanzarotekonvensjonen, som har som mål å bekjempe seksuelt misbruk av barn, fremme nasjonalt og internasjonalt samarbeid mot overgrep, samt beskytte deres rettigheter over hele Europa.³⁹ Konvensjonen er ikke ratifisert, men dette jobbes det med.⁴⁰

---

³¹ Lov 22 mai 1981 nr.25 (Straffeprosessloven)

³² Forskrift 24 september 2015 nr.1098 (Tilrettelagte avhør)

³³ Forskrift 02 oktober 1998 nr.925

³⁴ Prop.112L (2014-2015) og Innst.347L (2014-2015)

³⁵ Riksadvokaten (2015) 2015/00483-019 BIS004, 622.3

³⁶ Sæverud (2012)

³⁷ Lov 21.mai.1999 nr.30 (menneskerettsloven)

³⁸ Den Europeiske menneskerettskonvensjonen, Rome, 4.november.1953

³⁹ Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk, vedtatt juli 2007

Det finnes også andre ulike internasjonale konvensjoner som er av betydning for temaet. FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter⁴¹ (heretter omtalt SP) og Konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne⁴² (heretter omtalt CRPD). Sistnevnte konvensjon er ikke inkorporert, men bare ratifisert. Internasjonale retningslinjer er ikke bindende for Norge, men det kan være lurt å se hen til de, da de brukes av EMD og dermed har en viss rettslig betydning.

Norge har grunnlovsfestet barns rettigheter i ulike bestemmelser i Grunnloven (heretter omtalt «Grl»).⁴³ I sær er det Grl. §§ 95, 102 og 104 som er av relevans for oppgaven. I tillegg til overnevnt rettskildebruk, har jeg også benyttet ulike internasjonale artikler og studier som vil bli nevnt i oppgaven.

1.6 Den videre fremstilling

I det følgende vil tilrettelagte avhør og rammene for disse bli presentert. En fremstilling av reglene med historisk utvikling, andre lands regler, samt supplerende avhør vil bli gitt ekstra plass. Når de materielle reglene er lagt til grunn, vil oppgaven presentere barns troverdighet knyttet opp til problemstillingens aldersspenn. Nest siste del av oppgaven vil være en fremstilling av den anvendte psykologiske metoden avhører bruker under et tilrettelagt avhør. Til slutt vil disse momentene, både barnets troverdighet og den anvendte metoden, brukes for å belyse bevis verdien av det tilrettelagte avhøret.

2 Tilrettelagt avhør

2.1 Generelt

Begrepet «tilrettelagt avhør» brukes om det avhøret påtalemyndigheten tar under etterforskningen av en straffesak av barn under 16 år, psykisk utviklingshemmede og personer med annen funksjonsnedsettelse.⁴⁴ Endringene som er foretatt fra da det var «dommeravhør» av barn, synes å være av praktisk karakter. En søker blant annet å lette tyngden av arbeidet hos dommeren og en mer effektiv saksbehandling.

Påtalemyndigheten har ansvaret for de tilrettelagte avhørene av barn som foretas, som hovedregel på et av Statens barnehus, jf. straffeprosessloven. § 239f. Forut for et tilrettelagt avhør er kravet at det må foreligge en politianmeldelse. Samtalen mellom barnet og avhører blir vide-

---

⁴⁰ Prop.112L (2014-2015) s. 18

⁴¹ Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, 16. Desember.1966

⁴² FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne, vedtatt 13.desember.2006

⁴³ Lov 17.mai.1814 (Grunnlov)

⁴⁴ Rønneberg (2000) s.25 og straffeprosessloven § 239

overført med lyd til et annet rom der avhørslederen, advokater og andre fagpersoner hører på. Statens barnehus tilbys til barn og ungdom som kan være utsatt for eller vitne til, vold eller seksuelle overgrep.⁴⁵ I Norge har vi ti barnehus, fordelt rundt i landet.⁴⁶

Det tilrettelagte avhøret blir tatt opp på video og/eller lydopptak, og dersom saken resulterer i straffeforfølgning vil det bli vist under hovedforhandlingen, jf. straffeprosessloven § 239a jf. § 298. For å få klarhet i hendelsesforløpet, bruker påtalemyndigheten en helt egen avhørsteknikk og metode som er utviklet spesifikk til avhør på barn, kalt DMC (se. punkt.1.1 og kapittel fire). Bakgrunnen for utvikling av DCM, er at flere undersøkelser har vist at barnet fort kan bli påvirket og ledet av den voksne, og dermed gi feil informasjon.⁴⁷ Utfordringen for påtalemyndigheten under et tilrettelagt avhør er et særlig krav til nøytralitet og objektivitet. Faller en for fristelsen til å legge føringer under avhøret, kan det oppstå konflikt med hensynet til sakens opplysning.⁴⁸ Det er derfor viktig at det tilrettelagte avhøret blir foretatt etter kvalitetssikrede metoder.

2.2 Historisk utvikling

Straffeprosessloven av 1887⁴⁹ hadde ingen bestemmelser om dommeravhør av barn. Barn ble derfor avhørt og ført som vitner, på samme måte som voksne. I midten av 1920 - årene oppstod det en debatt i forbindelse med avhør av barn i sedelighetssaker. Debatten omhandlet den påkjenningen barnet blir utsatt for, da den først er et offer for sedelighetsforbrytelser og deretter gjennom etterforskningen og behandlingen i rettsapparatet. Barnet måtte forklare seg gjentatte ganger, minst en gang for politiet, så for forhørsrett og deretter under hovedforhandlingen. Det gikk dermed gjennom nye eksaminasjoner og krysseksaminasjoner.⁵⁰

I 1926 trådte det i kraft en lovendring, etter initiativ fra Norske kvinners Nasjonalråd. Barn under 16 år skulle avgi forklaring på dommerens kontor eller i en rettsal, uten at noen var tilstede. Forklaringen skulle senere leses opp under hovedforhandlingen og barnet trengte ikke å møte. Det var dommerens oppgave å vurdere barnets troverdighet. På den måten ga en avkall på bevisumiddelbarhetsprinsippet, til fordel for barnet. I tillegg mente en at forklaringer som ble gjort kort tid etter overgrepet, hadde en større informasjonsverdi enn et avhør foretatt lengre tid etter det. Verken siktede eller forsvarer skulle være tilstede under avhøret av bar-

---

⁴⁵ Barnehuset (2016)

⁴⁶ Barnehus nr.11 er vedtatt opprettet i Moss i løpet av 2016

⁴⁷ Langballe (2010) s.24

⁴⁸ Rønneberg (2000) s.38

⁴⁹ Lov 1.juli.1887 nr.05 (Rettergangsmaaden i Straffesager)

⁵⁰ Rønneberg (2000) s.25-26

net, noe som skapte motforestillinger i forhold til svekkelsen av siktedes rett til kontradiksjon.⁵¹

Ved gjeldende straffeprosesslov av 1981 som trådte i kraft i 1986, ble ordningen opprettholdt. Forskrift om dommeravhør ble gitt ved kgl. resolusjon 15.november.1985.⁵² Aldersgrensen ble endret fra 16 år til 14 år, og avhøret skulle nå i sin helhet tas opp på lydbånd. Derimot var endringen ikke strengere enn at dersom barnet ville bli distraheret ved opptaket, skulle en unnlåte å bruke det. Mange domstoler hadde i tillegg ikke tilfredsstillende utstyr, noe som la hindringer for opptak.⁵³

Videoopptak ordningen ble i 1992 lovfestet ved straffeprosessloven §239. Den tidligere ordningen med et sammendrag av barnets forklaring, ble erstattet av en hovedregel om lyd og videoopptak av dets forklaring i særlige avhørsrom.⁵⁴ I 1994 ble det foretatt endringer i straffeprosessloven §§ 234, 239 og 298. Dommeren skulle nå bistås av en særlig skikket person ved avhøret⁵⁵, og siktedes forsvarer kunne på visse vilkår overvære avhøret. En særlig skikket person er en person som kan kommunisere godt med barnet og kjenner de rettslige krav til avhøret, jf. dommeravhørforskriften § 5 jf. § 6. Dommeravhør av barn ble nå gitt tilsvarende virkning på psykisk utviklingshemmede eller personer med tilsvarende funksjonssvikt.⁵⁶ Siktede fikk stilling som mistenkt og oppnevnt forsvarer når det ble begjært dommeravhør.⁵⁷

En rådgivningsgruppe ble satt ned av Justisdepartementet i februar 1994, og skulle vurdere revisjon av dommeravhørforskriften. Det ble samme år avgitt en innstilling fra gruppen, med forslag til endring av straffeprosessloven og nye forskrifter. På bakgrunn av dette ble det i 1997 foretatt noen endringer. En innførte observasjonsordningen for de yngste barna, og dommeravhørene skulle utføres to uker etter anmeldelse til politiet. Endringene trådte først i kraft 1.november. 1998. Det ble fastsatt en ny dommeravhørforskrift som avløste 1985 forskriften og det ble foretatt endringer i påtaleinstruksen.⁵⁸

I oktober 2015 ble en rekke bestemmelser lagt til og regler ble endret i straffeprosessloven.⁵⁹ Blant annet er nå ordningen om observasjon av de yngste barna, avskaffet. Den nye gjeldende retten blir omtalt under.

---

⁵¹ Rønneberg (2000) s.26 og Andenæs (2009) s.184

⁵² Forskrift 15.november.1985

⁵³ Rønneberg (2000) s.26

⁵⁴ Rønneberg (2000) s.27

⁵⁵ Straffeprosessloven av 22.mai.1981 nr.25 § 239 tredje ledd (før endring september 2015)

⁵⁶ Straffeprosessloven av 22.mai.1981 nr.25 § 239 tredje ledd (før endring september 2015)

⁵⁷ Andenæs (2009) s.186 og Rt.1993 s.1118

⁵⁸ Rønneberg (2000) s.27-28

⁵⁹ Lov 04.september.2015 nr.87

2.3 Formål og hensyn med tilrettelagte avhør

2.3.1 Formål

Som alle ordinære avhør vil tilrettelagte avhør ha en dobbel funksjon ved at de både blir brukt som et ledd i Politiets etterforskning og som bevis under hovedforhandlingen. I saker som omhandler seksuelle overgrep vil ofte det eneste bevistilbudet en har, være forklaringen til mistenkte og barnet. Disse vitneforklaringer vil derfor være av avgjørende betydning. I enkelte saker kan det foreligge DNA- bevis, digitale bilder, film med mer, slik at retten har ytterligere å bygge på. Likevel kan en nok si at også ved supplerende bevis kan vitneforklaringene være det aller viktigste beviset.

Tilrettelagte avhør skiller seg fra ordinære avhør ved at det blir tatt langt raskere etter anmeldelsen. Her har en tatt hensyn til at barnets minnet på dette tidspunktet er sterkere og at dersom det går for lang tid vil faren for å bli påvirket av andre faktorer være større enn ellers. Dersom barnet viser seg å være utsatt for overgrep er det viktig å få iverksatt adekvate behandlingstiltak så fort som mulig. Tilrettelagte avhør kan dermed få en funksjon etter en eventuell henleggelse eller frifinnelse. Mer eller mindre uavhengig av påtalemyndigheten og rettsavgjørelsen, kan en umiddelbart sette i gang en prosess med hjelpetiltak, jf. barnevernloven (heretter omtalt «barnevernloven»)⁶⁰ § 4-4, eventuelt for eksempel vurdere omsorgsovertakelse jf. barnevernloven. § 4-12. En må vurdere hvilket tilbud barnet har, og om det eventuelt skal tilbys noe eller noe annet. Barnehuset vil initiere en eller annen oppfølging på grunnlag av det som har blitt sagt.

På etterforskningsstadiet blir det tilrettelagte avhøret brukt for å innhente og systematisere informasjon, med siktemål på å klarlegge hendelsesforløpet. Derfor er det viktig at et tilrettelagt avhør blir tatt så fort som mulig, for å kartlegge mest mulig informasjon, jf. straffeprosessloven § 239e.⁶¹

Før tiltalen tas ut, må påtalemyndigheten gjennom etterforskningen forsikre seg om at det foreligger tilstrekkelig bevis for gjerningsmannens skyld. Går saken til retten er det påtalemyndigheten som skal bevise at tiltalte er skyldig. Det tilrettelagte avhøret vil inngå både i beslutningen om å ta ut tiltale og som bevis under hovedforhandlingen.⁶²

Ved tilrettelagte avhør skal en ta hensyn til vitnets sårbarhet, samt ivareta siktede og vitnes rettsikkerhet, jf. formålsbestemmelsen i forskrift om tilrettelagte avhør § 2. Avhørsleder skal

---

⁶⁰ Lov 17.juli.1992 nr.100 (Barnevernloven)

⁶¹ Rønneberg (2000) s.35

⁶² Rønneberg (2000) s.34-36

sørge for at både vitnets og siktedes rettsikkerhet er ivaretatt både ved de avgjørelser han tar under prosessen og under selve avhøret.⁶³

2.3.2 Hensyn

Straffeprosessen bygger på bevisumiddelbarhetsprinsippet, muntlighetsprinsippet og kontradiksjonsprinsippet. Tilrettelagte avhør er et unntak fra de to førstnevnte ved at avhøret blir tatt utenfor hovedforhandlingen og uten at aktor og siktede tar del i avhøret. Kontradiksjonsprinsippet er en betegnelse på den retten siktede har til å ta til gjenmæle mot det anklagematerialet som foreligger mot han.⁶⁴ Prinsippet har tradisjonelt vært ulovfestet, men kommer nå til uttrykk i EMK artikkel 6 gjennom kravet til ”fair trail”, som gjelder som norsk lov, jf. mrl. § 2. Ved tilrettelagte avhør mister siktedes forsvarer i utgangspunktet muligheten til å stille vitnet direkte spørsmål. Kontradiksjonen ivaretas imidlertid i stor grad ved at siktede får innsyn i videopptaket, og har muligheten til å be om supplerende avhør hvor han kan stille spørsmål til barnet gjennom påtalemyndigheten.

Da tilrettelagte avhør har en side til flere grunnleggende prinsipper i norsk rett, er det viktig at en har tydelige retningslinjer og kvalitets sikrede metoder for gjennomføringen av avhøret, og at reglene blir fulgt. På den måten kan både siktede og fornærmedes rettsikkerhet ivaretas.⁶⁵

I en Høyesterettsdom fra 1999⁶⁶ ble det avholdt to dommeravhør av et barn. Forsvareren var her tilstedte, men lot være å opplyse siktede om det, jf. straffeprosessloven § 265. Opptakene ble vist for Lagmannsretten og var sentrale for deres domfellelse av siktede. Høyesterett opphevet den fellende dommen på grunnlag av at siktede ikke hadde hatt reell mulighet til å stille fornærmede spørsmål.⁶⁷ Dommen viser hvor sterkt kontradiksjonsprinsippet står i norsk rett. Høyesteretts kjæremålsutvalg har også slått fast i 2003⁶⁸ at kontradiksjonsprinsippet er ivaretatt selv når den antatte gjerningsmannen ikke er representert ved en forsvarer. Forutsetningen er at en kan dokumentere et nytt avhør hvor siktede har fått anledning til å stille spørsmål til vitne, og at en kan legge frem både det første og andre avhøret under hovedforhandlingen. Det antas at disse reglene ikke er i strid med EMK artikkel 6d.⁶⁹ EMD har uttalt at når siktede på

---

⁶³ Riksadvokaten (2015) s.2

⁶⁴ Andenæs (2009) s.54

⁶⁵ Rønneberg (2000) s.37

⁶⁶ Rt.1999 s.586

⁶⁷ Rt.1999 s.586 (s.588-589)

⁶⁸ Rt.2003 s.1146

⁶⁹ Se. Rt.1999 s.1579 og Matningsdal (2010) s. 213

et steg i saksbehandlingen har fått anledning til å forelegge fornærmede spørsmål og sett igjennom avhøret i ettertid, er hans kontradiksjon ivaretatt.⁷⁰

Hovedhensynet bak dommeravhørordningen i 1926 var å beskytte barnet. Riksadvokaten vurderte hensynet til barnet opp mot rettsikkerheten til mistenkte og samfunnet. Dommeravhørordningen ville kunne stride mot bevisumiddelbarhetsprinsippet og indikere en svekket forklaringsverdi. Likevel mente han at hensynet til barnet ved å slippe belastningen av å forklare seg for retten, var til dets beste og innførte dommeravhørordningen.⁷¹

En har tatt hensyn til fornærmedes belastning av å stadig måtte forklare seg på nytt om de angivelige seksuelle overgrepene, ved at tilrettelagte avhør blir filmet forut for hovedforhandlingen og vist under den.⁷² I tillegg vil det tilrettelagte avhøret få notoritet. Barnet slipper også å fortelle om traumatiske hendelser foran en stor forsamling. Videre kan den kontaktetableringen som oppstår mellom avhører og barnet gi en trygghetsfølelse, som gjør det lettere for det å fortelle om sine opplevelser.

BK artikkel 3⁷³ hjemler grunnprinsippet om barnets beste. Ved avgjørelser som omhandler barnet, skal en hele tiden se på hva som vil være det beste for barnet. I den nye grunnloven har vi grunnlovsfestet barns rettigheter i Grl. § 104. Bestemmelsen skal særlig verne barn mot vold og overgrep.⁷⁴ Tilrettelagte avhør legger til rette for en god behandling av barnet og bygge opp under prinsippet om barnets beste.

2.4 De materielle reglene

I denne delen av oppgaven presenteres de materielle reglene for tilrettelagt avhør. Først vil hovedregelen bli presentert, etterfulgt av den nye avhørsmodellen med tilhørende regler.

2.4.1 Straffeprosessloven

2.4.1.1 *Straffeprosessloven § 234 og § 239*

I utgangspunktet gjelder de samme prosessuelle reglene for tilrettelagte avhør som for andre avhør, jf. straffeprosessloven §234. Når et vitne gir sin forklaring skal han avgi en såkalt forsikring, jf. straffeprosessloven § 131. Denne forsikringen gjelder også for tilrettelagte avhør, men det gjøres unntak for vitner under 15 år, jf. straffeprosessloven § 132, jf. tilrettelagte av-

---

⁷⁰ 20.12.2001 application no. 33900/96, 02.07.2002 application no.3409/96, 28.12.2010 application no. 40156/07

⁷¹ Robberstad (2014) s.132

⁷² Hov (2010) s.760

⁷³ Inkorporert jf. mrl.§2 nr.4

⁷⁴ Innst.186 S (2013-2014) pnkt.2.1.10

hør forskriften §10.

Barn har på lik linje som voksne en forklaringsplikt og omfattes også av de samme fritaksreglene, jf. straffeprosessloven § 108. Forklaringsplikten gjelder i utgangspunktet bare ovenfor retten, men etter de nye reglene vil barnet ha lik forklaringsplikt for politiet som de har for retten, ved tilrettelagte avhør (se punkt 2.4.1.2).⁷⁵ Vitnefritaksreglene i straffeprosessloven § 122 og 123 gjelder dog ikke for barn under 15 år dersom de avhøres i saker der det er obligatorisk med tilrettelagt avhør⁷⁶, jf. straffeprosessloven § 239 jf. straffeprosessloven § 239a annet ledd.⁷⁷ Barn i denne oppgaven har en forklaringsplikt.

Hvem som omfattes av et tilrettelagt avhør, finner vi i straffeprosessloven § 239. Bestemmelsens første ledd sier når saken omhandler barn under 16 år og omfatter overtredelse av straffelovens kapittel 26, §§ 273, 275, 282 eller 284, kan det foretas tilrettelagte avhør. Straffeloven 2005 kapittel 26 omhandler seksuallovbrudd, mens straffeloven § 273 omhandler kroppsskader, § 275 drap, § 282 mishandling i nære relasjoner og § 284 om kjønnslemlestelse. Bestemmelsen gjelder også for psykisk utviklingshemmede, jf. tredje ledd. Ved siden av straffeprosessloven § 239 har vi en særbestemmelse i straffeprosessloven § 93g, hvor vergen tillegges rettighetene som barn under 18 år har, jf. vergemålsloven⁷⁸. § 16.

2.4.1.2 Ny avhørsmodell

Ved lov 10.juni.2015 nr.91⁷⁹ ble avhørsmodellen for dommeravhør av barn endret og omtales nå som tilrettelagte avhør. Etter den nye avhørsmodellen er det en politietterforsker under ledelse av en påtalejurist med utvidet påtalekompetanse, som skal ta avhørene, jf. straffeprosessloven § 239a, jf. forskrift om tilrettelagte avhør § 3.⁸⁰ I forskriften § 4 må politietterforskeren ha bestått Politihøyskolens spesialutdanning i avhør av barn og ungdom. Unntaket er her dersom det ikke er mulig uten en vesentlig forsinkelse, og det etter en samlet vurdering vil være uheldig.

I den tidligere avhørsmodellen hadde dommeren en tilbaketrukket rolle, og ordningen var svært resurskrevende og tungvint. Målet med overføringen til politiet er at avhørene vil bli tatt langt raskere og gjøre gjennomføringsprosessen enklere.⁸¹

---

⁷⁵ Prop.112L (2014-2015) s.83

⁷⁶ Prop.112L (2014-2015) s.83

⁷⁷ Prop.112L (2014-2015) s.83-84

⁷⁸ Lov 26 mars 2010 nr.9 (Vergemålsloven)

⁷⁹ I kraft 02.oktober.2015

⁸⁰ Prop.112L (2014- 2015) s.78

⁸¹ Prop.112L (2014- 2015) s.49-50

Mistenkte får ikke lenger automatisk status som siktet når det begjæres tilrettelagt avhør av barn. Han må ikke lenger varsles forut for det første avhøret, jf. straffeprosessloven §239b, og det oppnevnes da heller ikke forsvarer på dette tidspunktet. Mener politiet at det er overveien- de sannsynlig for at noe straffbart har skjedd, vil mistenkte få status som siktet og det opp- nevnes en forsvarer.⁸²

Videopptak videreføres fra den tidligere loven, og er hjemlet i straffeprosessloven §239a tred- je ledd jf. straffeprosessloven § 298, jf. forskrift om tilrettelagte avhør § 14. Her er det viktig å merke seg at alt skal filmes, både innledende samtaler, pauser og lignende. I de tilrettelagte avhørene jeg fulgte på Statens Barnehus i Stavanger, ble alt filmet. Dette var også praksisen.

I straffeprosessloven § 239c har vi nå fått regler om supplerende avhør. Disse reglene blir presentert senere i oppgaven (se punkt 2.6).

I det følgende vil det etter dette ikke alltid være klart om vedkommende skal ha status som mistenkt eller siktet. Jeg velger derfor gjennomgående å bruke mistenkte, med mindre det er klart at det er siktede det er snakk om.

2.4.1.3 Hvor og når

Tidligere var fristen for dommeravhør hjemlet i daværende straffeprosessloven § 239 fjerde ledd⁸³, hvor fristen var satt til to uker etter anmeldelse. I dommeravhørforskriften § 4 skulle en foreta avhøret så fort som mulig og senest innen to uker etter anmeldelsen, med et unntak dersom særlige grunner tilsa det.

I den nye avhørmodellen hjemles nå fristen i straffeprosessloven § 239e. Et tilrettelagt avhør skal gjennomføres snarest mulig og innen en uke, dersom forholdet gjelder straffeprosesslo- ven §239 første ledd, andre ledd andre punktum eller tredje ledd, og når et av de alternative vilkårene i første ledd er oppfylt. I femte ledd står det når fristene skal regnes fra. Tidspunktet begynner når det foreligger en anmeldelse, eller når politiet av andre grunner har rimelig grunn til å undersøke om det foreligger et straffbart forhold. Mener politiet på et senere tids- punkt at vitne bør avhøres, regnes fristen fra det tidspunktet politiet hadde rimelig grunn til å anta at vitnet burde avhøres.

Etter straffeprosessloven § 239e andre ledd skal avhøret foretas innen to uker, dersom vitnet er under seks år eller vitnet er fornærmede i saken. Dersom verken første eller annet ledd er oppfylt, settes fristen til tre uker, jf. straffeprosessloven § 239e tredje ledd. I fjerde ledd ligger

---

⁸² Prop.112L (2014- 2015) s.48

⁸³ Endret ved lov 09.april.2015 nr.87

det til rette for en utvidelse av fristen. I bestemmelsens siste ledd har vi fristregler for supplerende avhør. Se mer om supplerende avhør under punkt 2.6.

En erfaring fra barnehusene er at de opplever at de nye fristene kan være vanskelige å overholde. Barnehuset i Oslo peker på at ulike hensyn må veies opp mot hverandre, da det lett kan være uforsvarlig å gjennomføre et avhør av et barn før saken er forsvarlig forberedt. Som følge av at de nå er pålagt månedlig rapportering om overholdelse av fristene har Oslo økt avhørskapiteten ved blant annet å gjennomføre avhør på kveldstid.

Praksisen på Barnehuset i Stavanger er at de, for å best mulig overholde fristene, har holdt fredagene åpne. Denne åpne dagen blir da brukt for de mest alvorlige og akutte sakene, slik som seksuelle overgrep. Etter samtale med en av avhørslederne jeg fulgte, ble det sagt at et problem er for de sakene som faller midt i mellom. For eksempel for seksuelle handlinger, vil det være vanskelig å karakterisere alvorlighetsgraden. Handlingene er ikke så alvorlige, men heller ikke ubetydelige. For disse sakene kan en da fort slite med å overholde fristen.

2.4.1.3.1 Gjennomføringen

Straffeprosessloven har ingen særlig bestemmelse om hvordan avhøret skal gjennomføres. Som nevnt ovenfor har loven en bestemmelse om tidsfrist i straffeprosessloven § 239e. I straffeprosessloven § 239f hjemles hovedregelen for hvor det tilrettelagte avhøret skal gjennomføres. Dette skal skje på et av barnehusene i landet, men kan fravikes til fordel for vitnets beste. For barnets trygghetsfølelse og reisevei, kan det i enkelte tilfeller være fordelaktig å holde avhøret andre steder enn på barnehuset. En av avhørslederne jeg fulgte på Barnehuset i Stavanger, hadde bare vært med på et tilfelle hvor et tilrettelagt avhør ikke ble foretatt på barnehuset. Praksisen viser at det som utgangspunkt skal en del til for at et avhør ikke foretas på barnehuset.

Nylig ble det vedtatt et pilotprosjekt i Nordland, hvor det åpnes for mindre ”barnehus satellitter”.⁸⁴ Prosjektet åpner kanskje for mange flere avhør, uten at barnehusenes andre viktige funksjoner, som psykososial oppfølging etc, blir ivaretatt. Det blir interessant å se konsekvensene av prosjektet.

Utover dette er straffeprosessloven taus om gjennomføringen. En må her se hen til forskriften om tilrettelaget avhør. I forskriftens § 5, står det at dersom avhøret foretas på barnehuset jf. straffeprosessloven § 239f, skal ansatte ved barnehuset møte og ivareta vinet når det kommer til barnehuset. Videre skal de delta i samrådsmøter, formøter og ettermøter, og gis anledning til å følge avhøret via videooverføring, sammen med de øvrige som kan følge avhøret, jf.

---

⁸⁴ NRK (2016)

straffeprosessloven § 239d. Dersom avhøret skjer et annet sted, jf. straffeprosessloven § 239f annet ledd, er det avhørslederen som avgjør om ansatte fra barnehuset skal gis anledning til å være til stede, jf. forskriftenes § 5 annet ledd.

Etter min observasjon av praksis i seks tilrettelagte avhør på Barnehuset i Stavanger, starter alle avhørene med at avhører forklarer at i dette rommet skal en snakke sant. Deretter spør en barnet om de har en forståelse av hva det betyr å snakke sant. Når barnet har gitt uttrykk for at det forstår dette, forklarer avhører at det er kameraer og mikrofoner i rommet. Videre forklarer han hvem han er og at det er visse personer som følger med. Ved å bruke denne fremgangsmåten formaner en at barnet er klar over at det må snakke sant, samtidig som det vet hva avhøret går ut på.

På Statens Barnehus i Stavanger hadde de i 2015 totalt 360 tilrettelagte avhør, hvor 128 av de var saker som omhandlet seksuelle overgrep. På Statens Barnehus i Oslo hadde de i 2015 1080 tilrettelagte avhør og hvorav 329 av disse var seksuelle overgrepssaker. På Barnehuset på Hamar hadde de 48 tilrettelagte avhør av barn inntil seks år, mens de hadde 197 avhør av barn mellom seks til ni år. Det er viktig å merke seg at de avhørene som er foretatt før 01.oktober.2015 var dommeravhør, mens de øvrige var tilrettelagte avhør. I tallene ovenfor er dommeravhør og tilrettelagte avhør slått sammen.

Tallene viser hvor mye ressurser og hvor stort behov det er for at tilrettelagte avhør skal gå så bra som mulig. De gjeldende psykologiske avhørsmetodene skal legges til rette for dette.

Etter gjennomføringen av et tilrettelagt avhør, må påtalemyndigheten ta stilling til om det er nok holdepunkter for å ta saken videre til retten. En annen mulighet er å sende den videre til barnevernet, hvor eventuelle hjelpetiltak, jf. barnevernloven §4-4 kan settes i gang, eventuelt foreta en omsorgsovertakelse, jf. barnevernloven § 4-12 eller akutt plassering, jf. barnevernloven § 4-6. Påtalemyndigheten må foreta en skjønnsmessig vurdering i hva som antas å være det beste i den konkrete saken. For siktede kan det for eksempel være stor forskjell på det å bli mistenkt i en overgrepssak, enn å miste omsorgen. Begge alternativer er sterkt stigmatiserende, men sistnevnte er nok for mange likevel å foretrekke.

I den ene saken jeg fulgte i Stavanger, mente avhørsleder at det var få holdepunkter i bevis for at dette kom til å bli en sak. Dermed ble saken sendt videre til barnevernet, som dog allerede var koblet inn. Se her kapittel fem om når et tilrettelagt avhør er et tilstrekkelig bevis.

2.5 Hvordan foretas avhør i andre land

Nedenfor presenteres et utvalg av noen lands regler og rutiner for avhør av barn. Fremstillingen legger vekt på likheter og forskjeller knyttet opp mot norsk rett.

2.5.1 Norden

2.5.1.1 Danmark

Danmark har lavere aldersgrense for avhør av barn enn hva Norge har. Avhør av barn under 12 år som er utsatt for seksuelle overgrep vil bli tatt opp på video og brukt i retten.⁸⁵

På lik linje som norsk rett må avhørene foretas av særlig utdannende politimenn, og siktede har ikke lov til å være til stedet under avhøret. Er det tenkt å bruke beviset i en straffesak, plikter politiet å oppnevne en forsvarer, uavhengig av om det foreligger en konkret mistenkt. Avhørene finner også sted her som i norsk rett på tilpassede rom. På begjæring fra siktede kan en også etter dansk rett holde et supplerende avhør, innen en to ukers frist etter første avhør.⁸⁶

2.5.1.2 Sverige

I Sverige opererer de med en 15 års aldersgrense for avhør av barn, uavhengig av straffesak.⁸⁷ Til forskjell fra Norge, avhøres barnet i Sverige innen to til tre dager etter anmeldelse. Siktede blir som regel fengslet før første avhør, og nytt avhør foretas mens siktede sitter i fengsel. I Sverige godtar en også supplerende avhør og det oppnevnes også her setteverge dersom en omsorgsperson er involvert. Avhørene i Sverige foretas på et av deres 30 barnehus. I Norge har vi bare 10 barnehus, noe som gjør at Sverige har en større kapasitet enn hva vi har, og kan spille en rolle for når avhøret blir foretatt. Det er ingen krav til kompetanse for de som avhører barnet, men Sverige har nå lagt opp til en utdanning ved politihøgskolen som en må ha tatt eksamen i før en kan foreta et avhør, slik som vi i Norge har.⁸⁸

2.5.1.3 Finland

Reglene i Finland er slik at barn under 15 år kan, dersom det er av sentral betydning for sakens oppklaring, føres som vitne for retten. Her er det imidlertid et krav om at det ikke utgjør for stor belastning for barnet. Praksisen er imidlertid at barn under 10 år ikke føres for retten. Finner retten det uhensiktsmessig at barnet møter kan avhøret gjennomføres via videokonferanse, hvor alle parter har anledning til å stille spørsmål.⁸⁹

Videopptak av et barn under 15 år kan bare gjennomføres når siktede har fått anledning til å stille spørsmål til vitnet. Som i norsk rett stilles det krav til kompetanse for avhører.⁹⁰

Ved etterforskning av seksuelle overgrep av barn under syv år, har politiet, påtalemyndigheten og domstolen, anledning til å be om sakkyndig bistand. De sakkyndige jobber i team og

---

⁸⁵ Prop.112L (2014- 2015) s.15

⁸⁶ Rapport (2012) s.25

⁸⁷ Prop.112L (2014- 2015) s.15

⁸⁸ Sæverud (2012) s. 26-27

⁸⁹ Sæverud (2012) s.23-24

⁹⁰ Sæverud (2012) s.23 og Prop.112L (2014- 2015) s.16

det stilles krav til særskilt kompetanse og erfaring, samt god kunnskap om vitnepsykologi. I tillegg må de sakkyndige kunne reglene for etterforskning av straffesak, familie – og barnerett, samt utviklingspsykologi mv. Ofte foretas det flere avhør, og ytterligere avhør basert på siktedes ønske, vurderes konkret.⁹¹

2.5.2 Utenfor Norden

2.5.2.1 Tyskland og Frankrike

I Frankrike finnes det ingen regler for hvor mange avhør en kan ta av barn utsatt for seksuelle overgrep. Det finnes heller ingen regler for tiltaltes rett til å kreve ytterligere avhør av vitnet. De har derimot påbud om å gjennomføre videopptak av avhøret, både under etterforskningen og ved hovedforhandlingen.⁹²

I Tyskland finnes det ingen særskilte regler for avhør av barn, og det er dommeren som avgjør om vitnet kan forklare seg for retten.⁹³

2.5.2.2 England

Utgangspunktet i England er at barn som er kompetente vitner, skal møte for retten på vanlig måte. De har vedtatt tiltak som skal lette belastningen på barnet, men disse er ikke iverksatt enda. Engelsk rett har åpnet for at barnet skal skjermes fra tiltalte, at folk tar av seg parykker og kapper, alt for å gjøre det lettere for barnet til å avgi forklaring. Tidligere videopptak av vitnet kan spilles av under hovedforhandlingen, men barnet må være tilstede for å svare på eventuelle tillegsspørsmål. Ved seksuelle overgrepssaker kan forklaring gis for lukkede dører.⁹⁴

2.6 Supplerende avhør

Siden dommeravhørordningen kom i 1926 har det vært en gjengs oppfatning om at barn bare bør avhøres én gang. Dette har vært av hensyn til barnet selv, for å skåne det for påkjenningen av flere utspøringer. Vi har i enkelte land skrekk eksempler på at barn har blitt usatt for flere avhør.⁹⁵ For eksempel i McMartin⁹⁶ saken hvor barn ble avhørt opptil 70 ganger, uten at dette førte til mer klarhet i faktum. I denne saken fremstår de gjentatte avhørene som en pine av barnet.⁹⁷

---

⁹¹ Sæverud (2012) s.24

⁹² Sæverud (2012) s.22

⁹³ Sæverud (2012) s.22

⁹⁴ Sæverud (2012) s.24

⁹⁵ Rønneberg(2000) s.260

⁹⁶ En av Amerikansk histories lengste og dyreste straffesaker. Saken omhandlet en overgrepssak ved en amerikansk barnehage fra 1983, hvor det ble hevdet at 360 barn var seksuelt misbrukt. Alle de tiltalte ble frikjent.

⁹⁷ Rønneberg (2000) s.260

2.6.1 Supplerende avhør

Supplerende avhør er avhør som skal supplere tidligere tilrettelagte avhør. Gjennom tiden har det vært et spørsmål om barnet tar skade av å bli utsatt for flere avhør. I Ot.prp.nr.33 (1993 – 94)⁹⁸ ble det vist til en høringsuttalelse av seksjonsoverlege Eirik Normann ved Aker sykehus, seksjon for seksuelt misbrukte barn, hvor han stilte seg tvilende til om barnet kunne ta skade av å oppleve flere dommeravhør.⁹⁹ I Sæverud rapporten viser nyere forskning at barnet normalt ikke vil ta skade av supplerende avhør.¹⁰⁰ I fagmiljøene er det en bred oppfatning om at barnet ved supplerende avhør, vil kunne opparbeide et tillitsforhold som gjør at det lettere vil fortelle om det de har sett eller opplevd.¹⁰¹ Regjeringsadvokaten¹⁰² mener det vil være hensiktsmessig å ha supplerende avhør, da erfaringen tilser at ett langt avhør vil være negativt for barnet. Det blir utmattet, stresset, lei og uinteressert, og gir svar i håp om å bli ferdig. Politidirektoratet er av samme oppfatningen, og mener i tillegg at saken blir tilstrekkelig opplyst dersom metodene gjennomføres av samme kvalifisert avhører og i den nærmeste tiden.¹⁰³

I forarbeidene¹⁰⁴ konkluderes det med at en nå kan se bort fra det tradisjonelle bildet om at barn ved supplerende avhør er lite troverdige vitner. Supplerende avhør vil gi mer informasjon og er et viktig tiltak for barns beskyttelse mot seksuelle overgrep. Videre legger de til rette for en rettslig oppfølging jf. GrL. § 102 og § 104, BK artikkel 19, 34 og 39, og EMK artikkel 3 og 8. Likevel er det viktig at avhørene er supplerende og at det ikke blir gjentakende spørsmål. Supplerende avhør skal brukes for å stille nye spørsmål, men en kan også stille spørsmål som går i dybden av det som allerede er spurt. Særlig for de yngste barna vil en få mer korrekt og ny informasjon dersom barnet går gjennom supplerende og eventuelt sekvensielle avhør.¹⁰⁵

2.6.2 Sekvensielle avhør

I Norge skiller vi mellom sekvensielle avhør og supplerende avhør. Sekvensielle avhør er en metode som er tilpasset førskolebarn og de yngste barna, som har vanskeligheter for å uttrykke seg, skape tillitt og holde konsentrasjonen oppe. I senere tid er metoden også prøvd på personer med ulike diagnoser, med god effekt.¹⁰⁶ Ordningen ble til i 2010 etter et samarbeid mellom Kripos og Statens Barnehus i Stavanger, og legger vekt på korte avhørssekvenser med

---

⁹⁸ Ot.prp.nr.33 (1993 – 1994) s.27 – 28

⁹⁹ Prop.112 L (2014-2015) s.51

¹⁰⁰ Sæverud (2012) s.19-20

¹⁰¹ Prop.112L (2014-2015) s.51

¹⁰² Prop.112L (2014-2015) s.45

¹⁰³ Prop.112L (2014-2015) s.46

¹⁰⁴ Prop.112L (2014-2015)

¹⁰⁵ Prop.112 L (2014-2015) s.51-52

¹⁰⁶ NAKU (2016)

små eller lengre pauser, for å skape tillitt og kontaktetablering med barnet.¹⁰⁷ Selv med pauser, ser en på avhøret som et avhør.

Som observant på Barnehuset i Stavanger fulgte jeg blant annet et sekvensielt avhør av en syv år gammel jente. Her startet avhører med en kontaktetableringsfase, hvor en brukte puslespill og bildekort for å skape en kontakt. På slutten av kontaktetableringsfasen brukte avhører et bilde av mistenkte, for å forklare barnet hva som var temaet for neste sekvens. I fase to, hvor selve samtalen skulle finne sted, var det ikke mulig å få kontakt med barnet, slik at avhøret ble avsluttet der. Vi kom derfor ikke over i den avsluttende fasen.

Sekvensielle avhør blir som sagt brukt på den aldersgruppen oppgaven omhandler. Det som blir sagt i det følgende gjelder også for sekvensielle avhør, men en øvrig vurdering av temaet blir ikke gjort. Om barnets alder el. tilsier bruk av sekvensielt avhør vil vi dermed få såkalte supplerende sekvensielle avhør, hvor vi da har flere sekvensielle avhør.

2.6.3 Materielle regler for supplerende avhør

Det er i utgangspunktet avhørslederen som kan beslutte om det skal tas supplerende avhør, jf. straffeprosessloven § 239c. Han må her vurdere forklaringens betydning for sakens opplysning og vitnes belastning av å blir avhørt igjen. Høyesterett¹⁰⁸ sa til den tidligere ordningen at et nytt avhør kan være nødvendig for å få saken så godt opplyst som mulig.

Slik bestemmelsene nå er lagt opp vil det være tre ulike situasjoner som kan medføre at en gjennomfører ett eller flere supplerende avhør. Barnet kan selv begjære nytt avhør. Barnet kan ønske å gi flere opplysninger, rette på eller trekke deler av forklaringen. Dette vil nok i praksis kun gjelde de eldste barna, og neppe forekomme ofte. Viktigere i praksis er nok at siktedes rett til å begjære supplerende avhør. Denne retten er begrunnet i siktedes krav på kontradiksjon, men er likevel begrenset til å gjelde konkrete spørsmål. I tillegg en mulighet for avhørsleder å avslå begjæringen dersom nytt avhør vurderes som en uforholdsmessig belastning for barnet.

I de fleste tilfeller er det nok politiet som har størst behov for å gjennomføre supplerende avhør av barn. Det kan være fordi en vil unngå at et avhør varer for lenge og tenker at det er mindre belastende for barnet å dele det opp. Det er også naturlig at det gjennom etterforskningen dukker opp nye opplysninger som en ikke har fått konfrontert barnet med ved det første avhøret. Særlig fordi tidsfristen for gjennomføring av avhør er relativt kort, vil det være vanskelig for politiet å ha tilgjengelig alle sakens opplysninger, ha analysert databaseslag etc.

---

¹⁰⁷ NAKU (2016)

¹⁰⁸ Rt.1999 s.1579

Avhørsleder må i slike situasjoner vurdere nytten av et nytt avhør opp mot hvilken belastning det vil medføre for barnet. Belastningen vil variere fra barn til barn og det legges opp til en individuell vurdering.¹⁰⁹

Supplerende avhør skal skje så raskt som mulig og ikke senere enn en uke etter sist avhør, men med visse unntak, jf. straffeprosessloven § 239e siste ledd. Fristen kan forlenges med hensyn til vitnet og uten at siktedes rett til kontradiksjon svekkes. I prinsippet kan en ha et ubegrenset antall med tilrettelagte avhør, men praksisen gir uttrykk for at en sjelden går ut-over to – tre supplerende avhør. I forarbeidene presiseres at supplerende avhør må tas så raskt som mulig, og at det som hovedregel tas ett til tre avhør.¹¹⁰ En slik vurdering har støtte til Lanzarotekonvensjonen artikkel 35 nr.1 (e), hvor en søker et begrenset antall avhør og bare har supplerende avhør i den grad det er nødvendig i henhold til straffeforfølgningen.

Erfaring fra Barnehusene i Oslo og Stavanger viser at forsvarer sjeldent begjærer supplerende avhør. Grunnen til dette kan være at han, sammen med siktede, vurderer situasjonen konkret og vil unngå risikoen for at barnet forteller mer. Den foreløpige erfaringen tilsier videre at påtalemyndigheten sjeldent også begjærer supplerende avhør dersom forsvarer ikke har bedt om det. Barnehuset i Oslo uttrykker at de forventer at politiet vil begjære flere supplerende avhør etter hvert som de nye reglene blir mer innarbeidet.

I forskriften om tilrettelagte avhør § 4 siste ledd er det samme avhører som tok det første avhøret som skal ta det supplerende avhøret. Likevel kan det supplerende avhøret tas av en annen avhører, dersom hensynet til vitne ikke taler mot det. Etter Lanzarote konvensjonen artikkel 35 nr.1 (d) skal en legge til rette for at barnet avhøres av samme person. Dette for å gi han en trygghetsfølelse og en mindre belastende situasjon, slik at han kan fortelle mer om hva som har skjedd.¹¹¹

3 Barns troverdighet

3.1 Innledning

Fremstillingen ovenfor gir et innblikk i de materielle reglene for tilrettelagte avhør. I det følgende presenteres problemstillinger som knytter seg mest til den praktiske anvendelsen av regelverket, hvor vi ser på hvordan en forbereder, praktiserer og vurderer det konkrete tilrettelagte avhøret. Kapitlet vil særlig fokusere på de yngste barna, som oppgavens problemstilling knytter seg til. Vi befinner oss her i et grenseland mellom juss og psykologi. Hvor for

---

¹⁰⁹ Rønneberg (2000) s.260 - 261

¹¹⁰ Prop.112L (2014-2015) s.52

¹¹¹ Prop.112L (2014-2015) s.52

eksempel de enkelte elementer i avhørsmetodene som er utviklet, har et klart formål om å sikre at opplysningene som kommer frem skal være solid forankret og kunne fungere som bevis i en straffesak. En kan altså si at det her foregår en vekselvirkning der både jussen og psykologien påvirker de aktuelle problemstillinger.

I et tilrettelagt avhør av barn utsatt for seksuelle overgrep, er det en rekke forhold som kan påvirke informasjonen fra barnet og kommunikasjonen med avhører. Språklige evner, mestringen av kommunikasjonen og hvor langt i utviklingen barnet har kommet, er faktorer som kan si noe om hva barnet har oppfattet og faktisk husker. Det er viktig at avhører har kunnskap om dette, for å kunne vurdere hva barnet formidler.¹¹²

Troverdighetsspørsmålet er ekstra viktig i seksuelle overgrepssaker. Her har en ofte bare barnets og tiltaltes forklaringer som bevisstilbud, og disse vil da kunne spille en avgjørende rolle. Oppfattelsen i samfunnet av hvor troverdige barn generelt sett er har variert historisk. Hendelser som den store overgrepssaken i Bjugn¹¹³, ga den effekt at en i svært liten grad kunne tro på barn. I den senere tid har det nok imidlertid vært en tendens til at en i større grad mener at barn forvalter sannheten på en troverdig måte. Det sies i mange fagmiljøer at når barn lyver, så er det for å komme seg ut av vanskeligheter, de lyver seg sjelden inn i dem.

Forskning viser imidlertid at et barn *kan* opparbeide seg ”falske minner” ved at det lagrer minner som er feilaktig, men som for barnet oppfattes som virkelig. Desto lengre tid det går fra den opplevde situasjonen og til gjenfortellingen, jo mer informasjon kan komme til minnet, og det kan være vanskelig å skille det en faktisk opplevde fra andre kilder. Tidsaspektet er derfor en viktig faktor ved barnets opparbeidelse og lagring av et falskt minne. De yngste barna vil i større grad være utsatt for opparbeidelse av falske minner da de har en tendens til å glemme raskere enn eldre barn.¹¹⁴

I praksis settes barns troverdighet ofte på prøve der hvor barnet endrer sin forklaring underveis eller ved et supplerende avhør. Dersom så skjer, må det foretas en totalvurdering av begge avhør. Dette fikk jeg bekreftet i en samtale med avhørsleder på Barnehuset i Stavanger. En må vurdere hvorfor barnet endrer sin forklaring. Dette kan for eksempel være fordi barnet nå føler seg tryggere enn tidligere og tør å fortelle mer. Kanskje har det etter sin første forklaring blitt akutt plassert, jf. barnevernloven § 4-6, og ikke lenger er redd for hva som kan skje dersom det forteller hva det har opplevd. Et annet alternativ er at barnet kan ha opparbeidet seg et falskt minne etter å ha blitt stilt mange spørsmål. I en totalvurdering kan en vurdere hvor tro-

---

¹¹² Rønneberg (2000) s.201

¹¹³ Rt.1994 s.1372

¹¹⁴ Sæverud (2012) s.19

verdig barnet fremstår, hvilke følelser det viser og om det har kommet frem øvrige opplysninger som setter lit til barnets forklaring. Det er likevel viktig å merke seg at barn kan ha falske minner og endre sin forklaring, men fortsatt være troverdige og pålitelige.

Ved å ha kunnskap om barnets kognitivitet og hukommelse, vil avhører lettere kunne vurdere troverdigheten av barnets vitneforklaring om det antatte seksuelle overgrep. Dette er de neste temaene som skal behandles. Presentasjonen tar utgangspunkt i Gamst sin fremstilling.¹¹⁵

3.2 Barnets kognitive utvikling

3.2.1 Seksuelt overgrepsutsatte barn

Seksuelle overgrep mot barn over tid skjer ofte fra personer de har en nær relasjon til. Overgrepene kan variere fra en til flere hendelser, fra berøring til ikke berøring, fra penetrasjonshandlinger til fremvisning av pornografisk materiale. I tillegg til seksuelle overgrep kan barnet også oppleve vold og fysiske overgrep.¹¹⁶

En av hovedgrunnene for at barn ofte ikke forteller om seksuelle overgrep er fordi de kan ha opparbeidet seg underliggende psykiske problemer. Kanskje sliter de med skam eller redsel for ikke å bli trodd, skyldfølelse, opplevelse av manglende forståelse og beskyttelse, eller en frykt for fremtidige konsekvenser for personer de har nære relasjoner til. Studier viser at barn heller unnlater å fortelle om hendelsen enn å dikte den opp.¹¹⁷

Barn som utsettes for seksuelle overgrep over tid, vil først kunne føle seg hjelpeløse, men vil etterhvert tilpasse seg og føle en normalisering av overgrepene. En konsekvens av dette er at det kan ta tid før barnet forteller om de seksuelle overgrepene, fordi hendelsene for det ikke oppleves som noe uvanlig.¹¹⁸

De fleste seksuelle overgrep mot barn er skjult og hemmelige og derfor vanskelige å se. Majoriteten av seksuelle overgrep begås heller ikke ved fysisk makt. Til forskjell for fysisk vold med synlige merker, blir barnet ved seksuelle overgrep satt i en type psykisk spill. Overgriperen *kan* komme med klare trusler av voldelig karakter, men ofte vil de heller være mer indirekte ved å true om noe som barnet ikke ønsker skal skje. For eksempel kan barnet få høre at ”hvis du sier noe, får du ikke låne sykkel min, og det vil du vel”, eller ” hvis du sier noe blir mamma lei seg” og lignende. For barnet er det normalt å leve i denne ”psykiske maktsirkelen” og de vil ofte ikke oppleve overgrepet som et overgrep. Konsekvensene av å være utsatt for en

---

¹¹⁵ Gamst (2011) kapittel tre

¹¹⁶ Gamst (2011) s.85

¹¹⁷ Sæverud (2012) s.17

¹¹⁸ Gamst (2011) s.86

så traumatisk hendelse som seksuelt overgrep, vil først vise seg ved senere tid, da barnet er blitt eldre og får en større forståelse for hva som har skjedd.

Barn kan ha problemer med å uttrykke seg alt etter sine kognitive egenskaper. Alder, type overgrep, varigheten av overgrepet, relasjonen til overgriperen og graden av den emosjonelle støtten barnet får, er momenter som vurderer i hvilken grad og hvordan barnet uttrykker seg.¹¹⁹ Det er derfor viktig at en, i et tilrettelagt avhør, forholder seg til det enkelte barnet, og tilpasser avhøret etter barnets kognitive egenskaper. I den videre drøftelsen vil barnets kognitivitet i utvikling i henhold til et spenn fra tre til syv årsalderen bli presentert. Fremstillingen gjøres for å beskrive viktige momenter en må huske på når en utfører avhøret og vurderer barnets troverdighet.

3.2.2 Kognitivitet

Kognisjon brukes om måten vi erkjenner, tenker og tilegner oss kunnskap på. Dette kan for eksempel være hukommelsesprosessen, barnets begrepsforståelse eller fortellingsevne.¹²⁰ I det følgende gjennomgås barnets kognitive egenskaper i to ulike aldersspenn: tre til fem årsalderen og fem til syv årsalderen. Jeg vil i det følgende bruke Gamst sin fremstilling i kapittel tre i *Profesjonelle barnesamtaler*.¹²¹

3.2.2.1 Tre til fem årsalderen

Barn i tre til fem årsalderen besitter en større symbolfunksjon enn tidligere år. Språket blir brukt som et redskap til å uttrykke forståelse av verden slik det ser det.¹²² Rønneberg skriver i sin bok at barn i tre til fem årsalderen vil ha problemer med grammatikken, selv om de har tilegnet seg ca. 1000 ord. Barnet besitter egenskapen om å fortelle om daglige hendelser, sette sammen setninger, og uttrykke seg om konkrete nære forhold. Derimot vil det ha større problemer med følelser og forhold. Til eksempel, hvis noen sier ”å hoppe bukk over”, kan barnet ha problemer med å forstå at det ikke er noen som faktisk hopper over bukken.¹²³

Barn i dette aldersspennet har muligheten til å resonere, som videre gir de muligheten til å oppfatte årsaker og virkninger.¹²⁴ ”Resonnering vil si at barnet kan trekke slutninger på grunnlag av kunnskap barnet har skaffet seg”.¹²⁵ Tankegangen til barnet er likevel bundet til

---

¹¹⁹ Sæverud (2012) s. 17

¹²⁰ Gamst (2011) s.46-47

¹²¹ Gamst (2011) s.47- 52

¹²² Gamst (2011) s.47 – 51

¹²³ Rønneberg (2000) s.210

¹²⁴ Gamst (2011) s.49

¹²⁵ Gamst (2011) s.49

spesifikke sammenhenger. De yngste barna vil knytte resonneringen til velkjente sammenhenger, men så fort en går over til det ukjente vil de ha vanskeligheter med å relatere seg til ting.¹²⁶

Barna vil også gjerne bruke voksne tidsbegreper som for eksempel «før» og «etter», uten at de har en klar forståelse av hva det innebærer. Dette betyr dog ikke at barnet ikke husker hendelsen. For å hjelpe det kan det være viktig å fokusere på hendelsesorienterte tidsbegreper, gjerne ved dagliglivets rutiner.¹²⁷

Barn i dette alderstrinnet vil gjerne overdrive og forstørre opplevelser av hendelser. De bruker fantasi for å løse problemer, prøver ut og lærer nye ting. Dette medfører at når barnet mangler kunnskap kan de lett utfylle tomrommene med fantasi og oppdikning, uten at de selv vet at de gjør det. Barnet er ikke upålitelig av den grunn, men avhører har et større ansvar for å sette lys på situasjonen, sett fra barnets synsvinkel.¹²⁸

Tre til femåringer vil kunne ha problemer med å forstå innholdet i en samtale. Samtalen blir derfor veldig monologpreget og temaene springende. Barna trenger hjelp til å fastholde konsentrasjonen og bli ført inn på konkrete temaer, noe DCM legger opp til (se kapittel fire).¹²⁹ Ved å ha ordningen om sekvensielle avhør gis de yngste barna mulighet til å opprettholde konsentrasjonen i en liten periode, hvor de kan fortelle det de har opplevd.

3.2.2.2 Fem til syv årsalderen

Ordforrådet til barnet har nå økt og de klarer å snakke mer i fullstendige setninger. Barnet har et større begrepsinnhold og snakker i prinsippet som en voksen, men forstår fortsatt ikke helt innholdet i begrepene. Problemene med å oppfatte tid og mengde er vedvarende og barnet vil for eksempel kunne telle, men ikke vite hva den praktiske betydningen av tallet er.¹³⁰

Fem til syvåringer har fortsatt ikke like godt ordforråd som en voksen, og de vil i mangel av ord konstruere sine egne. Dette vil påvirke barnets avhør og det er derfor viktig at avhører er tydelig i kommunikasjonen overfor det, og tar ansvar for strukturering og styring av samtalen. Undersøkelser har vist at fem år gamle barn som blir bedt om å vise hva de har gjort, ved siden av å forklare det, vil kunne gi dobbelt så mye informasjon. Derfor er det viktig å be barna supplere det de har sagt, med å vise det.¹³¹

---

¹²⁶ Gamst (2011) s.49-50

¹²⁷ Gamst (2011) s.51

¹²⁸ Gamst (2011) s.50

¹²⁹ Gamst (2011) s.50

¹³⁰ Gamst (2011) s.52

¹³¹ Gamst (2011) s.52

Rønneberg skriver i sin bok at barnet fortsatt vil ha problemer med misforståelser, samt tidsangivelser og gjengivelser av hendelser i korrekt rekkefølge. Når det derimot kommer i skolemoden alder er det mer i stand til å ta andres perspektiver.¹³² Barnet vil også ha større mulighet til å ta initiativ til dialog, svare, gi og ta tur. Det kan lettere oppklare misforståelser og fortsette å prate om et tema og avslutte det. Barnet evner å uttrykke meninger og ord i nye sammenhenger. Det besitter egenskapen til å oppfatte og tenke, ut ifra konkrete hendelser, når ordforrådet og språkevnen øker.¹³³

3.3 Barnets hukommelse

Politietterforskeren som foretar avhøret og påtalejuristen som har ansvaret for avhøret, må ha tilstrekkelig kunnskap om barnets hukommelse for å kunne ta stilling til kvaliteten av avhøret, jf. straffeprosessloven § 239a. Tolkningen av barnets minne vil si noe om troverdighet og om bevisets styrke. Jeg har valgt å presentere en del om barnets hukommelse, nettopp for å kaste lys på de prosessene hos det som en må se på når en vurderer den objektive sannhetsgehalten av det barnet husker. Desto mer kunnskap en har, desto mer får en ut av et tilrettelagt avhør, og desto mer informasjon kan en skaffe til veie og få et bredere bevisgrunnlag for saksavgjørelsen.

*”Hukommelse kan beskrives som kognitive operasjoner i prosesser mellom situasjonen vi erfarer og reproduksjonen av den. Minnegjenkallingen vår avhenger av på hvilken måte vi gjennomgår en opplevd hendelse til hendelsens gjenkalling”.*¹³⁴ Barn og voksne har lik hukommelse og minneprosess. At vi lagrer hendelser forskjellig er fordi vi har ulike evner til å forstå den, ikke at vi husker forskjellig. Barnets fortelling vil ikke nødvendigvis være objektiv sann, men et resultat av dets forståelse av hendelsen basert på sin oppmerksomhet, iakttagelsesevne og minne.¹³⁵

I det følgende presenteres barnets langtidsminne, minneprosessen og dets påvirkelighet. Dette for å kaste lys over hvordan barnet lagrer en opplevd hendelse og hvordan det kan bli påvirket i lagringen av minnet og gjenkallingen av den.

3.3.1 Barnets langtidsminne og minneprosess

Langtidsminnet er en betegnelse på den ubegrensede mengden med informasjon som vi som mennesker besitter. Barn vil først lagre et minne om det de selv klarer å utføre (handlingsminnet), for så å lagre det de vet (kunnskapsminnet), og til slutt vil de lagre det selvopplevde

---

¹³² Rønneberg (2000) s. 211-212

¹³³ Gamst (2011) s.52

¹³⁴ Gamst (2011) s.53

¹³⁵ Gamst (2011) s.54

(episodiske minnet). Det aktuelle for tilrettelagte avhør er det selvopplevde minnet, hvor barnet over tid lagrer konkrete personlige minner og hendelser i livet. Barnets kognitive egenskaper er her avgjørende for hva som lagres. Det er derfor svært interessant å se på aldersspennet tre til åtte år ettersom barnet utvikler seg mye i denne perioden.¹³⁶

Minneprosessen kjennetegnes ved at de opplevelser barnet skaper som minner går gjennom tre steg: innkoding, lagring og gjenkalling. Prosessen er viktig ved vurderingen av troverdigheten til barnet, da den gjenspeiler hvordan det ut ifra sin kognitivitet og opplevelser husker hendelsen.¹³⁷

3.3.1.1 Innkodingen

Innkoding er en betegnelse på prosessen fra oppfattelsen og inntrykkene av hendelsen, og til den fester seg i hukommelsen. Innkodingen er selektiv ved at det er barnets utvikling og kognitivitet som styrer den. I en overgrepssak vil blant annet barnets erfaringer, alder og dets subjektive forståelse ha betydning for hvordan minnet innkodes.¹³⁸

Seksuelle overgrep kan for barnet oppfattes som ukontrollerbare, traumatiske, dramatiske, stressende, redselsfulle, følelsesmessige og negative. Hukommelsesforskning viser at slike opplevelser lettere vil feste seg i hukommelsen, sitte over lengre tid og ufrivillig dukke opp i barnets hverdag. Barnet vil knytte spesifikke detaljer, tanker og følelser, samt sanseinntrykk til slike belastende hendelser. De klarer å fokusere på sentrale aspekter av det som skjer, ved at de ”glemmer” det som skjer rundt. De har et såkalt tunellminne.¹³⁹

Barn som utsettes for ukontrollerbare hendelser som seksuelle overgrep, kan ha problemer med å innkode hendelsen, da den kan oppleves som smertefull eller at det ikke har noe begrep om hva som skjer. En må derfor huske på at når barnet ikke forteller eller forteller utydelig, kan det være en konsekvens av innkodingsprosessen, ikke at hendelsen ikke fant sted.¹⁴⁰

3.3.1.2 Lagring av hendelsen

Går det tid mellom hendelsen og lagringen, kan minnet både svekkes og styrkes, ved at barnet kan endre, forsterke eller fjerne minnet.¹⁴¹ De yngste barna vil ofte ha problemer med å skille

---

¹³⁶ Gamst (2011) s.55-56

¹³⁷ Gamst (2011) s.56

¹³⁸ Gamst (2011) s.56 og Rønneberg (2000) s.216

¹³⁹ Gamst (2011) s.56-57

¹⁴⁰ Gamst (2011) s.57

¹⁴¹ Rønneberg (2000) s.216

minnene fra hverandre eller erstatte de, dersom det går for lang tid.¹⁴² Blir barnet utsatt for gjentatte spørsmål, fremleggelse og repetisjon, kan lagringen av minnet påvirkes av dette.¹⁴³ Ved et tilrettelagt avhør vil derfor tidsmomentet være avgjørende for minnet. Desto raskere barnet blir avhørt etter anmeldelsen, jo mindre vil trolig forringes.¹⁴⁴ DCM skal legge til rette for at barnet klarer å skille mellom det opplevde og hva som er opplevd av andre (se kapittel fire).¹⁴⁵

3.3.1.3 Gjenkalling av minnet

Gjenkalling er en fremkallelelsesmåte hvor vi finner frem til informasjon rundt og av minnet. En kan også bruke gjenkjenning, ved for eksempel fremleggelse av fotografier. I tilrettelagte avhør er det gjenkalling som er i fokuset. En søker at barnet fritt skal fortelle om og huske opplevelser av en eller flere sentrale handlinger.¹⁴⁶ Barn kan både ha implisitt minne, som er opplevelser som det har lagret uten at det vet det, eller eksplisitt minne, som er minner lagret etter dets tidligere erfaringer.¹⁴⁷

For de yngste barna vil det i et tilrettelagt avhør være vanskelig å få tilgang til opplevelser skjedd de første leveårene, og minnet er derfor begrenset til senere tid i livet. Barn i denne aldersgruppen vil også kunne slite med å fortelle fritt og utvidet, samt ha problemer med å gjenkalle innhold som omhandler hvem, hva, hvor og når under en hendelse. DCM er her viktig for å støtte barnet ved å gi ledetråder uten å påvirke det, slik at det kan assosiere seg frem til minnet.¹⁴⁸

3.4 Barnets påvirkelighet

Som nevnt ovenfor vil barn huske stressfulle og traumatiske hendelser i høy grad av nøyaktighet. Barna kan være mer sårbare og lettere bli utsatt for påvirkning, men de er ikke inkompetente av den grunn.¹⁴⁹

Barnet kan bli påvirket av væremåten og spørsmålsstillingen til avhører. For eksempel vil det på ledende spørsmål om seksuelle handlinger, ofte gjøre motstand. Har avhører en forutinntatt innstilling til hendelsesforløpet, vil han ofte kunne stille spesifikke spørsmål med utgangs-

---

¹⁴² Gamst (2011) s.58

¹⁴³ Rønneberg (2000) s.216

¹⁴⁴ Gamst (2011) s.58

¹⁴⁵ Gamst (2011) s.58

¹⁴⁶ Gamst (2011) s.54

¹⁴⁷ Gamst (2011) s.58 og 59

¹⁴⁸ Gamst (2011) s.58-60

¹⁴⁹ Gamst (2011) s.63

punkt i disse. Dette kan også påvirke barnets minnegjenkalling. Særlig de yngste barna vil her svare ut ifra antagelser om hva som forventes av dem. Et annet eksempel er dersom avhører legger opp til valg av svar. Barnets svar avhenger da av hvilke alternativer som presenteres for det, og ikke det de selv husker. Som nevnt nedenfor vil barn ofte velge det siste alternativet, dersom avhører velger denne metoden (se punkt 4.2.1.2.2). Bruker en åpne spørsmål som byr opp til fri fortelling, vil en derimot ikke få dette problemet.¹⁵⁰

Hvorfor er yngre barn mer påvirkelig enn de eldre? Svaret er ikke bevist, men en forklaring på dette kan være at de yngste barna ikke har utviklet en like god hukommelse som de eldste barna har. De yngste barna har heller ikke kjennskap til ulike hendelser, begivenheter og hvordan ting skal være. Dermed vil de lettere godta en forklaring på en hendelse, da de kan ha problemer med å sette den inn i noe som er kjent for de. De besitter heller ikke et godt nok ordforråd som gir de muligheten til å beskrive det de har erfart. På den andre siden vil de yngste barna være mer nøyaktig i forhold til hva de ser, nettopp fordi de ikke besitter egenskapen å ha en formening om hva det opplevde egentlig er.¹⁵¹

De yngste barna kan ha problemer ved å hente frem et minne og fortelle hva som har skjedd. Selv om de har innkodet minnet og informasjonen rundt det, vil de i stor grad måtte ha hjelp av avhører for å hente det frem. Det er da viktig at en ikke her påvirker barnet til å huske noe en ikke har lagret.¹⁵²

I vurderingen av barnets troverdighet må en se på barnets kognitive egenskaper og dets hukommelse. Når dette ligger til grunn for avhører vil han få en bedre innsikt og forståelse av hva barnet forteller, når en foretar det tilrettelagte avhøret.

4 Den dialogiske samtalemotoden (DCM)

4.1 Generelt

4.1.1 Innledning

I forskriften om tilrettelagte avhør § 9 er det hjemlet et krav om at tilrettelagte avhør skal gjennomføres etter gjeldende metoder. DCM er i norsk rett en anerkjent psykologisk metode som er utviklet til bruk i tilrettelagt avhør (daværende dommeravhør). En kan gjerne si at DCM er anvendt psykologi i jussen der metoden brukes for å fremskaffe troverdige bevis.¹⁵³

---

¹⁵⁰ Gamst (2011) s.64

¹⁵¹ Rønneberg (2000) s.228-229

¹⁵² Rønneberg (2000) s.229

¹⁵³ Rønneberg (2000) s.199

I det følgende presenteres DCM for å gi et innblikk i hvordan en utfører det tilrettelagte avhøret. Hensynene som ligger i DCM er de samme som tas i et tilrettelagt avhør. For å ivareta barnets beste, motvirke eventuelle usikkerhetsmomenter samt få en bedre forståelse av barnet og avdekke hendelsesforløpet, er det viktig at vi har en fastlagt og konkret metode som alle følger. DCM bygger på en fasetilnærming der en går gjennom åtte ulike faser. Fasene vil ikke bli gjennomgått, men det oppgaven presenterer vil gjelde på alle stadier av avhøret.

4.1.2 Utviklingen

Kari Trøften Gamst og Åse Langballe gjorde en studie av dommeravhør i Norge fra 1986 til 2002 som «avdekket et stort behov for å bedre kvaliteten på politietterforskningen og for å styrke barns rettsstilling».¹⁵⁴ Analysene viste at det gjennomgående forelå en lukket kommunikasjon mellom avhører og barnet, hvor avhører stilte ledende spørsmål og hadde en forutinntatt holdning. Særlig ble hypoteser om barnets situasjon og sensitiv informasjon fra det, overhørt eller avbrutt. En konsekvens av dette var at det ga liten sannsynlighet for å oppklare det anmeldte forholdet. Med utgangspunkt i disse funnene utviklet de DCM.¹⁵⁵

4.1.3 Målet med metoden

DCM er å anse som en institusjonalisert samtale, hvor en søker å skaffe informasjon om konkrete hendelser og temaer.¹⁵⁶ Hovedmålet er at barnet gjennom en strukturert og målrettet metode upåvirket skal gi informasjon ut fra dets perspektiver. En skal gi barnet mulighet til en fri fortelling om egne erfaringer og følelser, følelsen av å bli forstått og ivaretatt.¹⁵⁷ *”En fri fortelling forstås som en sammenhengende periode i en dialog hvor barnet forteller uten å bli avbrutt av den voksne”*.¹⁵⁸ Barn som forteller uten noen form for veiledning og ledelse vil gi en særdeles verdifull informasjon. Dermed økes bevisverdien og sannsynligheten for pålitelig informasjon.¹⁵⁹

DCM skal være åpen, uforutsigbar og fleksibel samtidig som målsetningen er en samtale med forutbestemte temaer. Denne kommunikasjonsmetoden går hovedsakelig ut på å bruke språk, og er ikke en metode som brukes i leksituasjon. Ved å ha et barneperspektiv på samtalen søker en å se på situasjonen med barnets øyne og på den måten gi det følelsen av å bli sett og tatt på alvor. Målet er å få barnet motivert til å huske og gjengi opplevelser på en fullstendig og pålitelig måte samt eliminere bort feil i hukommelsen. Barnet vil fortelle sin historie ut fra

---

¹⁵⁴ Gamst (2011) s.14 – 15

¹⁵⁵ Gamst (2011) s.14-15

¹⁵⁶ Langballe (2010) s.34 og s.36

¹⁵⁷ Langballe (2010) s.34 og Gamst (2011) s.14

¹⁵⁸ Gamst (2011) s.140

¹⁵⁹ Gamst (2011) s.140

sine forutsetninger og det er disse forutsetningene en må legge til grunn ved DCM. Dette «innenfra» perspektivet brukes for å se barnets subjektive virkelighet.¹⁶⁰

Metoden blir ansett som en grunnmodell og kan tilpasses ulike områder, noe som gjør at den spenner vidt.¹⁶¹ I saker som omhandler straffbare forhold, her seksuelle overgrep, vil målet med DCM være å belyse anmeldelsen. En søker å bringe frem mest mulig upåvirket informasjon fra barnet for å ivareta dets og siktedes krav til rettssikkerhet.¹⁶² På spørsmål av seksuell karakter, vil barn fra fem årsalderen ofte heller utelate opplysninger enn å finne på hendelser.¹⁶³ Bruk av DCM skal bidra til å finne ut om faktiske omstendigheter og om hendelsen i det hele tatt har skjedd. Ved å forholde seg til formelle retningslinjer og krav, vil avhører lettere kunne håndtere avhørene.¹⁶⁴

4.1.4 Tilpasset barn

DCM passer for barn som har utviklet en språklig formidlingsevne og har kommunikasjonskompetanse. Barnet må besitte en viss begrepsforståelse som gjør det i stand til å inngå i en relasjon og samtale med en voksen, samt en forståelse av spørsmålene som stilles og hensikten med de.¹⁶⁵

Fra to til tre årsalderen vil barn kunne fortelle om traumatiserte hendelser, slik som seksuelle overgrep, men disse samtaler vil ofte være veldig krevende og utfordrende. Det er derfor viktig å legge til rette for en uforstyrrede samtale alene med barnet. DCM er godt egnet både for de yngste og eldre barna, ungdom og i noen profesjonelle samtaler med voksne.¹⁶⁶

4.1.5 Gjennomføringen

For å gjennomføre et strukturert og informasjonsnyttig tilrettelagt avhør er det viktig at avhører er bevisst og organisert. Han må følge enkelte formelle krav til gjennomføringen, innrette seg etter barnets kognitive egenskaper, sosiale og psykiske forutsetninger og behov. Barnet skal være forstått med hvorfor en har samtalen, de fysiske rammene rundt den og hva som forventes av det.¹⁶⁷

---

¹⁶⁰ Gamst (2011) s.115 og 120, Langballe (2010) s.36 og 38

¹⁶¹ Gamst (2011) s.105

¹⁶² Gamst (2011) s.106-107

¹⁶³ Magnussen (2007) s.226

¹⁶⁴ Gamst (2011) s.106-107

¹⁶⁵ Gamst (2011) s.125

¹⁶⁶ Gamst (2011) s.125-126

¹⁶⁷ Langballe (2010) s.36

I begynnelsen gis barnet anledning til fritt og uttømmende å sette ord på sine erfaringer, før avhører kommer med innspill, betraktninger og stiller nye spørsmål. Barnet skal i minst mulig grad bli påvirket av avhører sine antagelser og meninger.¹⁶⁸

Som observant på de tilrettelagte avhørene på Statens Barnehus i Stavanger, observerte jeg at metoden anvendes samvittighetsfullt. Avhører kunne tydelig metoden og visste hvordan han skulle formidle spørsmål ovenfor barnet. I samtale med en av avhørslederne ble jeg fortalt at en er bevisst på at metoden skal følges. Dersom dette ikke skjer, går avhørsleder inn og stopper og veileder avhører, da en konsekvens av feil samtalemetode kan gi det tilrettelagte avhøret svært liten bevisverdi.

I det følgende presenteres spørsmålsformuleringen en bruker i DCM, samt litt kort om metakommunikasjon. Avhører sin væremåte, slik som aktiv og passiv lytting, samt klargjørende spørsmål, er viktige elementer i metoden, men vil ikke bli utdypet videre.

4.2 Verbale formuleringer

DCM legger opp til en verbal samtale med barnet. Måten avhører ordlegger seg på er her viktig. For å unngå at han påvirker barnet og deres kommunikasjon legger DCM opp til en høy grad av bevissthet i forhold til formuleringer i avhøret.¹⁶⁹

Samtalene er bygget opp slik at en begynner med de helt åpne og beskrivende spørsmål. Deretter går en over til mer spesifikke og oppklarende spørsmål, før en avslutter med oppfølgings spørsmål. På den måten ”trakter” en seg gjennom samtalen.¹⁷⁰

4.2.1 Spørsmålstillingen

Avhørers spørsmålsformuleringer er viktig for å ivareta barnets og siktedes rettssikkerhet. Når barnet gis mulighet til å svare på åpne og ikke ledende spørsmål, vil en kunne stole mer på informasjonen det gir (se. punkt. 4.1.3). I det følgende presenteres ulike måter som avhører kan stille spørsmål på.

4.2.1.1 Åpne og lukkede spørsmål

4.2.1.1.1 Åpne spørsmål

De åpne spørsmålene kjennetegnes ved at de har en direkte, positiv og beskrivende form. Formuleringene er ikke ledende og barnet kan fortelle fritt sin versjon av hendelsen og dets følelser knyttet til den.¹⁷¹

---

¹⁶⁸ Langballe (2010) s. 34-35

¹⁶⁹ Gamst (2011) s.147

¹⁷⁰ Gamst (2011) s.147-148 og Langballe (2010) s.37

¹⁷¹ Gamst (2011) s.149-150 og Gamst (2011) s.118

Åpne spørsmål deles opp i en imperativ form og en deskriptiv form. Den imperative formen har en mer vennlig, positiv og interessert tone, samtidig som den er direkte og oppfordrende. Barnet kan dermed få mot til å fortelle mer utdypende og detaljert.¹⁷² Et eksempel på en imperativ formulering er at barnet sier: ”Jeg var veldig redd, når jeg så at de var der”. Her svarer avhører: ”Kan du fortelle meg mer om det, det du husker og opplevde?”.

En deskriptiv spørsmålsform er en mer utdypende spørsmålsstilling hvor en søker svar som er mer beskrivende. Barnet må gå dypere inn i minnet sitt, noe som ofte kan utløse innholdsrike svar.¹⁷³ Et eksempel her kan være at barnet sier at ”Pappa var sint på søsteren min, så han kastet ting rundt”, mens avhører svarer: ”Fortell meg hva som skjer når pappa kaster ting rundt”.

4.2.1.1.2 Lukkede spørsmål

De lukkede spørsmålene er ofte løsrevet fra en kontekst, lite spesifikke og gir begrensede svarmuligheter. Barnet må formidle seg på et abstrakt nivå, kan bli passiv og gis sjeldent mulighet til utdypende svar. Lukkede spørsmål deles inn i ja/nei spørsmål, årsaksorienterte og i en vid og generell form.¹⁷⁴

”Kan du fortelle meg litt om det?”, er et eksempel på en ja/nei spørsmålsstilling. Barnet settes i en dobbeltkommunikasjonssituasjon. Det får valget mellom å bekrefte eller å benekte det som blir sagt, samtidig som en ønsker at barnet skal fortelle fritt.¹⁷⁵ Spørsmålsstillingen gir underliggende føringer som kan være forvirrende for et barn. Det kan lure på hvorfor det ikke skal fortelle alt, men bare *litt*.

Spør en derimot om ”Hvorfor skjedde det?”, stiller en et årsaksorientert spørsmål. Barnet vil slite med å svare på disse spørsmålene, da en leter etter en forklaring og ikke legger til rette for en mer spontan fortelling. Formuleringene kan her også virke forvirrende og anklagende.¹⁷⁶

”Har det skjedd mange ganger?”, er et typisk eksempel på en vid og generell spørsmålsformulering. En legger opp til at barnet skal svare enten ja/nei eller antydning på andre korte svar. De yngste barna vil her ofte svare ”Vet ikke”, da spørsmålet blir for vanskelig og abstrakt.¹⁷⁷

---

¹⁷² Gamst (2011) s.149

¹⁷³ Gamst (2011) s.149-150

¹⁷⁴ Gamst (2011) s.150-151

¹⁷⁵ Gamst (2011) s.150-151

¹⁷⁶ Gamst (2011) s.150-151

¹⁷⁷ Gamst (2011) s.150-151

4.2.1.2 Ledende og ikke-ledende spørsmål

4.2.1.2.1 Ikke-ledende spørsmål

Ved ikke-ledende spørsmålsformuleringer setter avhører en tydelig ramme for samtalen, uten å være ledende. En bruker nøytrale nøkler eller ledetråder som barnet tidligere i samtalen har pratet om, kombinert med et åpent spørsmål. For de yngste barna vil verdien av samtalen da bli høyere ved at det kan støtte seg på minner.¹⁷⁸ Et eksempel på et ikke-ledende spørsmål er ”Du har sagt at pappa tok deg på tissen. Fortell meg mer om det!”.

4.2.1.2.2 Ledende spørsmål

Når avhører stiller et ledende spørsmål, ønsker han å lede samtalen til et ønsket svar, basert på sine antagelser, vurderinger og følelser. Spørsmålsstillingen kan fremstå som manipulative og suggestive, og fravikelsen av den frie forteller måten kan medføre mindre sannferdig og ukorrekt informasjon fra barnet. Ledende spørsmål deles gjerne inn i spørsmål til forventet svar, valgspørsmål, projisering og selektiv bekreftelse.¹⁷⁹

”Pleide pappa å ta deg på tissen?” er et eksempel på et spørsmål til forventet svar. Barnet kan føle et forventningspress til svaret det skal gi, og ofte bare bekrefte den voksnes antagelser, uten at dette egentlig er riktig.¹⁸⁰ Ved valgspørsmål legges det opp til to alternative svar og utelukker andre, noe som kan føre til feilaktig og upresis informasjon.¹⁸¹ Eksempler på slike valgspørsmål kan være ”Var han høy eller lav?”, eller ”Pleide pappa ta deg på tissen eller brystene?”. Gamst studier viser at de yngste barna ofte vil velge det siste svaralternativet uten å ha vurdert det første. Det vil derfor lønne seg å stille et tredje svaralternativ, slik at barnet får større mulighet til en fri og åpen fortelling. Spørsmålsstillingen bør brukes etter at et åpent spørsmål er stilt.¹⁸²

Projisering er en type av spørsmålsstillinger som kan være ledende ved at avhører stiller spørsmål etter sine følelser og antagelser av hvordan barnet har det.¹⁸³ Et projiserende spørsmål kan være: ”Synes du det var litt rart, eller?”.

Når avhører stiller spørsmål ved selektive bekreftelser, bekrefter han utsagn fra barnet. Spørsmålsstillingen vil da være med på å avkrefte eller bekrefte egne antagelser og neglisjere andre.¹⁸⁴ For eksempel kan barnet si: ”Jeg ville ikke legge meg, fordi da kom mannen og var

---

¹⁷⁸ Gamst (2011) s.151-152

¹⁷⁹ Gamst (2011) s.152

¹⁸⁰ Gamst (2011) s.153

¹⁸¹ Gamst (2011) s.153-154

¹⁸² Gamst (2011) s.153-154

¹⁸³ Gamst (2011) s.154

¹⁸⁴ Gamst (2011) s.154

slem mot meg”, så kan avhører spørre: ”Du sier mannen, var dette stefaren din?”, hvis da barnet svarer ”Ja”, kan avhører spørre: ”Hva gjorde stefaren din?”.

Ovenfor er vist ulike måter å formulere spørsmål på. Det er kjent at ved bruk av fri gjenfortelling, får en flest riktige svar, færrest feil, men til gjengjeld minst informasjon.¹⁸⁵ Det å stille lukkede og ledende spørsmål vil kunne føre til økt feilinformasjon. Likevel er det ofte nødvendig å stille slike spørsmål i en etterforskningsfase for å utdype svar. Det er viktig å være oppmerksom på konsekvensene av bruk av ledende og lukkede spørsmålsformuleringer, dersom en bruker disse.¹⁸⁶

4.2.2 Oppsummering

I de fleste tilfeller vil avhører ofte sitte med svært lite informasjon og spørsmålene blir stilt for å få korrekt informasjon fra barnet og for å klarlegge de faktiske forhold. Spørsmålet er så hvordan en skal formulere seg når en besitter informasjon som er helt klarlagt. Ta for eksempel et tre år gammelt barn som er utsatt for seksuelle overgrep. Avhører besitter film av overgrepet, men barnet har ikke selv oppfattet at overgrepet har blitt filmet. Et eldre barn ville kanskje ha lagt merke til filmingen, og oppleve en frykt om hva avhører har sett.

Blant fagfolk er det en diskusjon om en i disse tilfeller skal fortelle til barnet hva slags informasjon en har, eller om en skal la det selv forklare seg om det. For å få klarlagt mest mulig informasjon vil det nok være best å informere konkret om hva en kjenner til og besitter. Dette må likevel tilpasses alderen til barnet og en må vurdere hva en tror barnet har opplevd og vet.

Som observant på Statens Barnehus i Stavanger, opplevde jeg at avhører konsekvent spurte om barnet kunne fortelle ”kjempe og ikke så kjempe ting” med ulike personer og steder, for så å gå mer spesifikt inn på de svarene som barnet ga. Dersom barnet ikke ga noe, kunne en gå over til å si at en har hørt noe om en spesiell ting/sted. Dette ga barnet muligheten til å fortelle fritt dersom det ønsket det, og avhører anledning til å stille konkrete spørsmål om den informasjonen de besatt.

4.3 Nonverbal opptreden: Metakommunikasjon

Avhører sin nonverbale opptreden (omtalt som metakommunikasjon), vil kunne ha like stor påvirkning på barnets forklaring, som hans verbale formuleringer. Metakommunikasjonen brukes for å fremme en tydelig og åpen kommunikasjon for å lettere fremme budskapet i et avhør.¹⁸⁷

---

¹⁸⁵ Magnussen (2007) s.226

¹⁸⁶ Magnussen (2007) s.228

¹⁸⁷ Gamst (2011) s.165

Barn utsatt for seksuelle overgrep kan oppleve skam og skyld, men kan også være stresset eller ha en annen kulturbakgrunn enn avhører. Disse utfordringene søker metakommunikasjon å motvirke, ved at uoverensstemmelser og utydigheter blir presentert ovenfor barnet på en respektfull måte. En kan si at metakommunikasjon bidrar til å ”lime” samtalen sammen, slik at en får en god kommunikasjon med barnet.¹⁸⁸

Både verbale formuleringer og metakommunikasjon skal bidra til at avhøret får høyest mulig bevisverdi. Måten avhører fremstår på ovenfor barnet, vil være av stor betydning for hvilken informasjon det vil fortelle om. Barn utsatt for seksuelle overgrep vil kunne ha problemer med å fortelle om det. Det er viktig at avhører legger til rette for at barnet fritt og upåvirket kan fortelle om det opplevde, og dette gjøres ved å stille de riktige spørsmålene og oppføre seg på korrekt måte.

5 Tilrettelagt avhør som tilstrekkelig bevis

Bevisets styrke er en sentral problemstilling i straffeprosessen. I Norge bygger en på prinsippet om fri bevisvurdering innenfor bevisforbudets grenser.¹⁸⁹ Et tilrettelagt avhør er et av flere bevis som legges frem under hovedforhandlingen for å belyse saken, jf. straffeprosessloven §294.

Som tidligere nevnt (se punkt. 2.3.2) kan en ved ordinære hovedforhandlinger stille oppfølgings spørsmål til vitnet i henhold til bevisumiddelbarhetsprinsippet. Denne muligheten begrenser seg ved fremvisning av et tilrettelagt avhør. Tiltaltes mulighet til å stille eventuelle spørsmål til fornærmede er avgrenset til de spørsmål som stilles gjennom forsvareren under gjennomføringen av det tilrettelagte avhøret. Rettens medlemmer har, i motsetning til annen vitneførsel, ikke på noe tidspunkt anledning til å stille spørsmål til vitnet/fornærmede. Den ulempe dette medfører for tiltalte og retten forsøkes redusert ved at det stilles tydelige krav til innholdet og gjennomføringen av et tilrettelagt avhør (se kapittel fire).¹⁹⁰

Finnes det ikke klare fellende bevis i form av bilder, biologisk materiale eller liknende, vil påtalemyndigheten i ustrakt grad legge vekt på at de har et tilrettelagt avhør som er tilstrekkelig solid til å underbygge tiltale. Påtalemyndighetens vurdering vil bestå av en gjennomgang av hele det foreliggende bevisbildet, og før en foretar en beslutning om å ta ut tiltale skal en være trygg på at bevisene holder til domfellelse. Vurderingen av det tilrettelagte avhøret som tilstrekkelig bevis vil avhenge av den bevisverdi og informasjonen det gir. I det følgende presenteres noen elementer i vurderingen av et tilrettelagt avhørs bevisverdi og hva som skal til

---

¹⁸⁸ Gamst (2011) s.165

¹⁸⁹ Straffeprosessloven § 305, jf. Rt.1990 s.1008 jf. straffeprosessloven § 292 (2)

for at et tilrettelagt avhør er et tilstrekkelig bevis. Jeg vil i det følgende fokusere på situasjonen forut for tiltalen om når et tilrettelagt avhør er tilstrekkelig. Dog vil drøftelsen og vurderingene være aktuell også ved spørsmålet om en eventuell domfellelse i retten.

5.1 Verdimessige styrke av tilrettelagt avhør som bevis

5.1.1 Bevisverdi

Den verdimessige styrken av et tilrettelagt avhør vil avhenge av dens innhold, ulike faktorer i avhøret og hvilken informasjon den gir. Dersom barnet forklarer seg motsetningsvis og sier mye rart, vil det tilrettelagte avhøret kunne ha en relativ lav verdi som bevis. Motsatt vil det kunne ha høy bevisverdi når forklaringen, for eksempel, står seg sammen med annen informasjon, samsvarer med øvrige forklaringer eller en har holdepunkter i medisinske bevis. Måten barnet fremstår på vil også påvirke bevisverdien. Tilsynelatende klare utsagn og oppførsel vil kunne gi en indikasjon på hva som har skjedd. Barnet kan for eksempel ha en seksualisert adferd eller et seksuelt språk under avhøret. Et tilrettelagt avhør vil også gjerne anses å ha høyere bevisverdi, dersom barnet kan beskrive konkrete overgrep. Med andre ord kan en si at dersom det er konsensus i det som blir sagt, vil det tilrettelagte avhøret kunne ha stor bevisverdi.

5.1.2 Vurderingen

Det tilrettelagte avhørets bevisverdi styrkes ved at en følger gjeldene metoder og at gjennomføringen er gjort på en konkret måte. Den informasjonen barnet kommer med, sammenholdt med hvordan avhøret er foretatt, vil kunne si noe om bevisverdien (se kapittel tre).

Mer perifere forhold kan også ha en viss innvirkning på vurderingen av bevisets verdi. Tidligere så en for eksempel på dommeravhør som et sterkt bevis, nettopp fordi det var en dommer som var leder for det tilrettelagte avhøret. En kan tenke seg at dette i seg selv ga styrke og troverdighet til beviset. Når den nye avhørsmodellen nå er endret mht. hvem som har ledelsen for avhøret, vil denne faktoren sannsynligvis ha mindre påvirkning på bevisstyrken.

De nye lovreglene trådte i kraft i oktober 2015, og det er trolig for tidlig å si noe om denne utviklingen. I teorien kan en tenke seg at en dommer i kraft av sin plikt til å opplyse saken fullstendig, jf. strpl. § 294, krever at det foretas et supplerende avhør, for avklaring av spørsmål som retten ellers ikke får besvart. I praksis er vel dette neppe veldig sannsynlig, basert på belastningen dette kan påføre barnet.

For å sikre det tilrettelagte avhørets bevisverdi, er det viktig at barnet forut for det tilrettelagte avhøret ikke har blitt utsatt for utspørring av foreldre, foresatte eller familie. Har det skjedd kan det anføres at dette har vært egnet til å påvirke barnets forklaring og dermed også bevis-

verdien og kvaliteten av det tilrettelagte avhøret.¹⁹¹ Etter Bjugnsaken¹⁹² ble det en intens debatt om barns troverdighet i sedelighetssaker. Saken omhandlet 21 barn som var påstått utsatt for seksuelle overgrep. Det var i alt fire menn, tre kvinner og en barnehageassistent siktet. I Høyesterett ble de alle frikjent, men fylkesmannen i Sør-Trøndelag måtte betale 33 barn voldsoffererstatning. I ettertid har det vært spørsmål om hvorvidt barna ble påvirket. Saken skjedde i en liten bygd, og barna kom lett i kontakt med andre barn, foreldre og voksne. Troverdighetsspørsmålet gikk på hvor mye de var blitt påvirket i det de fortalte. I tillegg var heller ikke etterforskningsmetodene og bevisinnsamlingen etterprøvbare.

Som nevnt tidligere vil det at barnet ikke er like utviklet som voksne ikke være ensbetydende med at de ikke husker hva som har skjedd. Barn innkoder minnet på en annen måte enn voksne, fordi de ikke klarer å se det i en sammenheng. Vurderingen av informasjonen det tilrettelagte avhøret kommer med, må derfor vurderes ut ifra barnets modenhet (se kapittel tre). Det tilrettelagte avhøret kan ha en stor tyngde i bevisvurderingen, selv om fornærmede er et yngre barn og kan utrykke seg på en annen måte enn eldre barn og voksne.

5.1.2.1 Pålitelighetsvurderingen

Ved vurderingen av det tilrettelagte avhørets bevisverdi ser en på barnets pålitelighet. En pålitelighetsvurdering er en vurdering av det innholdet barnet gir. Til forskjell for troverdighetsspørsmål hvor en ser på det sannhetsinntrykket barnet gir, vil en her vurdere barnets fortelling. Pålitelighetsvurderingen må gjøres objektiv, og ikke på grunnlag av antakelser og private meninger.¹⁹³

Til forskjell for det som ble omtalt som barns troverdighet under kapittel tre, ser vi her på hvor pålitelig barnet er i praksis. I hvilken grad stoler vi på det som barnet sier i det tilrettelagte avhøret?

Pålitelighetsvurderingen kan avhenge av kommunikasjonen mellom barnet og avhører, og hvordan han ordlegger seg. Avhører sin måte å lytte og være oppmerksom på vil gi barnet evnen til å fortelle (se kapittel fire). Påliteligheten er derfor mer et relasjonsfenomen, enn egenskaper ved barnet. Om vi kan stole på barnet er altså ikke et spørsmål om informasjonen de besitter, men om svaret de gir er et resultat av samtalen med avhører.¹⁹⁴

---

¹⁹¹ Andenæs (2009) s.187

¹⁹² Rt.1994 s.1372

¹⁹³ Gamst (2011) s.68-69

¹⁹⁴ Gamst (2011) s.66

Barnet kan i et tilrettelagt avhør bli påvirket av seg selv. Tre til syv år gamle barn har nå lært seg forskjellen på hva det vil si å snakke sant og å lyve. Det evner å fortelle deler av en historie eller la være å fortelle deler av den. Når barnet nå besitter disse egenskapene, må en se på hvorfor det evt. velger å lyve, overdrive fakta eller å skjule informasjon. Bak dette kan det ligge ulike motiver, som for eksempel at det har blitt truet og vet at dersom det forteller vil dette medføre en negativ effekt.¹⁹⁵

Et annet eksempel er at barnet forsøker å beskytte overgriperen, som i de fleste tilfeller er en barnet har et tillitsforhold til. Seksuelle overgrepssaker skjer ofte i nære relasjoner, og innenfor husets fire vegger. Forklaringen vil, som tidligere nevnt, kunne bli preget av en slags lojalitet til overgriperen hvor informasjon blir holdt tilbake. Barnet kan føle at de svikter personer de har nære relasjoner til og vil kunne være oppmerksom på konsekvensene for mistenkte. Et resultat av dette kan være at barnet underdriver en hendelse, i stedet for å lyve. Som beskrevet tidligere (se. punkt 3.2.1) vil barn heller unnlate å fortelle at de er utsatt for seksuelle overgrep, enn å dikte opp historier om vold og overgrep.

Ved vurderingen av barnets pålitelighet må en ha i bakhodet at barnet kan være påvirket av en rekke ytre faktorer, emosjonelt press og forventninger hos voksne. De kan i tillegg være påvirket av deres egne kognitive egenskaper (se punkt 3.2) og fra det stresset og de traumene et overgrep medfører.¹⁹⁶

Det er viktig å merke seg at selv om de overnevnte faktorene kan påvirke det tilrettelagte avhøret, betyr ikke det at barnet ikke er troverdig, og informasjonen kan fortsatt være pålitelig.¹⁹⁷

Ovenfor gis et innblikk i den verdimeslige styrken et tilrettelagt avhør kan ha som bevis. Dette brukes for å vurdere hvor tilstrekkelig det tilrettelagte avhøret er som bevis, noe som i det følgende blir presentert.

5.2 Tilstrekkelig bevis

Kartleggingen av om en hendelse har skjedd eller ikke kan være vanskelig å belyse godt i et tilrettelagt avhør. Barnets ord kan ikke stå alene ved avgjørelsen av alvorlige spørsmål som seksuelle overgrep, og en må derfor belyse andre forhold.¹⁹⁸ Er det alltid slik at det må foreligge øvrige bevis, eller er det tilrettelagte avhøret i noen tilfeller tilstrekkelig i seg selv?

---

¹⁹⁵ Gamst (2011) s.66-67

¹⁹⁶ Gamst (2011) s.66-67

¹⁹⁷ Gamst (2011) s.67

¹⁹⁸ Rønneberg (2000) s.235

Seksuelle overgrepssaker mot barn er så alvorlig at en må legge til grunn at både påtalemyndighet og rettsinstansene vil kreve at bevisgrunnlaget er solid og utelukker all tvil.¹⁹⁹ Disse sakene kan være innviklede og vanskelige å bevise.²⁰⁰ I praksis ser en at mange saker blir henlagt, selv om påtalemyndigheten og avhører mener det er svært sannsynlig at det har forekommet et overgrep. Betyr dette at en for seksuelle overgrepssaker nesten alltid er avhengig av øvrige bevis for å ta saken videre og få noen straffedømt?

Foreligger det biologisk materiale, bildebevis, bevis i andre digitale medier eller andre fysiske bevis kan disse gi en indikasjon på hva som har skjedd, og bygge opp under tiltalen. I mangel av øvrige bevis må en ofte belage seg på mistenkte og fornærmedes forklaringer. I slike tilfeller vil den sterkeste bevisbyrden ofte bare hvile på den forklaringen barnet gir.²⁰¹

For den siktede sin del vil det å dømmes i en overgrepssak, være svært belastende og medføre at en stemples som ”seksuell overgriper” eller ”pedofil”. Dette er noe som ofte vil følge personen resten av livet, både i arbeidslivet og privat. I en situasjon hvor en har to forklaringer med ulikt innhold, kan en nok tenke seg at både påtalemyndighetene og domstolene vil kunne stille strengere krav til bevisene og oftere henlegge sakene, enn dersom forklaringene var mer samsvarte.

På den andre siden kan en slik avgjørelse ha uheldige konsekvenser for barnet. En kjent situasjon er at barnet har blitt utsatt for hendelsen det har fortalt om, åpnet seg for ukjente personer i håp om å få hjelp, og så blir mistenkte frifunnet. Den tilliten barnet har gitt til rettsapparatet kan påvirke dets syn på dette resten av livet. De yngste barna vil nok ikke oppfatte mistilliten med det første, men i større grad når de blir eldre. I tillegg til å oppleve svekket tillit til rettsystemet, vil det også kunne føre til at barnet ikke tør eller ønsker å fortelle om eventuelle overgrep som finner sted ved et senere tidspunkt. Som belyst tidligere, vil det være en høy grad av risiko for ettervirkninger som kan påvirke barnet resten av livet (punkt. 3.2.1).

I samtale med avhørsleder på Barnehuset i Stavanger, ble jeg fortalt at grunnen til mange henleggelse og frifinnelse nok er at seksuelle overgrepssaker er vanskelige, og det er en troverdighetsvurdering som i bunn og grunn legges til grunn. Dermed blir det ord mot ord, uten at en egentlig har så mange faktiske opplysninger å forholde seg til.

I det norske rettssystemet har vi en ordning som går ut på at et tilrettelagt avhør blir tatt langt raskere enn ordinære avhør. På den måten har ikke barnevernet hatt tid til å foreta noen undersøkelser, jf. barnevernloven § 4-3. Politiet som har ansvaret og som foretar avhørene på et av statens barnehus, kan i tilfeller der barnet ikke har noen tidligere historie innenfor hjelpeappa-

---

¹⁹⁹ Rt.1996 s.864 se s.869, 870 og 872 (dom fra lovdata)

²⁰⁰ Rt.1996 s.864 s.870 (dom fra lovdata)

²⁰¹ Gamst (2011) s.106

ratet, risikere å vite svært lite om relevante forhold forut for anmeldelsen. Avgjørelsen om å ta ut tiltale vil da ofte basere seg på det tilrettelagte avhøret og den informasjonen barnet gir.

Ved gjennomgang av rettspraksis er det svært få saker med domfellelse der det ikke finnes andre objektive bevis for skyld enn fornærmedes forklaring. Bistandsadvokaten jeg møtte på Barnehuset i Stavanger hadde også bare vært borti et fåtall av saker, hvor en hadde dømt noen på grunnlag av fornærmedes forklaring alene. Foreligger det ikke øvrige bevis, vil altså et tilrettelagt avhør i praksis ofte ikke være tilstrekkelig til å ta ut tiltale.

I Redd Barnas undersøkelse²⁰² av alle dommer om seksuelle overgrep mot barn over en ettårs periode, fremkommer det at ca. 2/3 av alle saker som ble ført for domstolene, var saker hvor det forelå tilståelse i en eller annen form. Dette gir uttrykk for at uten en tilståelse, skal det mye til for at en tiltale blir tatt ut. Tilståelsene vil regelmessig også være utslag av at det foreligger andre bevis eller indisier. Dette viser igjen den oppfatningen jeg sitter med at barnets forklaring svært sjeldent er tilstrekkelig alene når påtalemyndigheten skal ta ut tiltale.

Er det så noen forskjell i påtalemyndighetens vilje til å prøve saken for domstolene om det de har bare er et tilrettelagt avhør, kontra andre saker hvor fornærmede forklarer seg for retten? Uten å ha noe statistikk for det, antar jeg at en kanskje i større grad vil kvie seg når det gjelder saker der fornærmede er et barn. Antagelsen kommer for det første på grunnlag av det høye beviskravet vi har i strafferetten. En krever en høy grad av sannsynlighet, nettopp fordi det er ansett verre å bli dømt uskyldig enn å la en skyldig gå fri. Ved siden av dette, kan en ikke utelukke at det finnes andre underliggende motiver som gjør at terskelen for å ta ut tiltale i saker om seksuelle overgrep mot barn, er høyere enn i øvrige straffesaker. For det første har en den tidligere nevnte kraftige stigmatiseringen av overgriperen. For det andre vil en kanskje være tilbakeholden nettopp fordi fornærmede her ikke forklarer seg for retten, og det fulle «ansvaret» for en frifinnelse derfor påligger påtalemyndigheten. I andre saker kan et slikt ansvar oppleves mindre, da en frifinnelse, for eksempel, kan tillegges fornærmedes evne til å forklare seg. En kan også tenke seg at den enkelte påtalejurist selv sitter med en for snever opplevelse av barns generelle troverdighet, og av den grunn velger henleggelse fremfor tiltale.

Det finnes likevel noen eksempler på at barnets forklaring i seg selv er tilstrekkelig til domfellelse. I en nylig avsagt dom fra Gulating Lagmannsrett²⁰³ ble en mann dømt for seksuell omgang med et barn under 10 år. Av domspremissene går det frem at retten kun hadde fornærmede og siktedes forklaringer, og at de la avgjørende vekt på fornærmedes forklaring i det tilrettelagte avhøret. Hun var svært tydelig i sin forklaring og fortalte helt alene uten noen

---

²⁰² Foreløpig upublisert

²⁰³ LG.2015 s.140010

form for ledende spørsmål.²⁰⁴ Dommen viser viktigheten og nødvendigheten av kvalitetssikre avhør. For å minske antall av saker som går til henleggelse på grunnlag av beviset styrke, er det viktig at en følger de gjeldende anerkjente metodene. Ved bruk av disse vil en kunne få pålitelig informasjon fra barnet som igjen øker verdien av det tilrettelagte avhøret. Desto høyere bevisverdi avhøret har, jo mer skal til å sette det til side og henlegge saken.

6 Avslutning

Prosedyren for det tilrettelagte avhøret skal bidra til å legge til rette for en åpen og fri fortelling. Ved bruk av gjeldende og anerkjente metoder styrkes rettssikkerheten til barnet og siktede. Barnet slipper belastningen ved å måtte forklare seg for en stor forsamling, samtidig som metoden er innrettet for minst mulig påvirkning av forklaringen. Et avhør er ikke en naturlig situasjon for et barn, og derfor er det nødvendig å rettlede det noe underveis. Ordningen med sekvensielle avhør har bidratt til at en lettere kan få troverdig informasjon fra de yngste barna. Høy kvalitet på avhørene er ofte avgjørende ved en senere rettsbehandling.

I Norge har vi fastlagte rammer for hvordan et tilrettelagt avhør skal gjennomføres. Avhører må gjennom en spesialutdanning og erfaring i bruk må opparbeides. En studie foretatt av Sinkerud²⁰⁵ før skjærpede kompetansekrav ble innført, viste at avhører i svært liten grad brukte åpne spørsmål.²⁰⁶ De yngste barna ble stilt færrest spørsmål, dog nesten dobbelt så mange ledende, gjentakende og forsterkende spørsmål som eldre barn.²⁰⁷

Kartleggingen viser med tydelighet at forsterkede kompetansekrav til avhører og ytterligere fokus på metodikk, er nødvendig for å heve kvaliteten på avhøret og som sådan styrke rettssikkerheten. Siden studien ble gjennomført før kravet om spesialistutdanning av politietterforskere ble innført, er det berettigede forventninger om at gjennomføringen av avhørene nå blir mer i tråd med metodens prinsipper.

Avhører i et tilrettelagt avhør må besitte både etterforskningskompetanse og kunnskaper om den psykologiske anvendte metoden. Førstnevnte besitter etterforskere, mens sistnevnte er nok psykologer mer egnet til. En kan stille spørsmål om hvem som egentlig vil være de mest kompetente til å gjennomføre avhør av barn? Den nye avhørsmodellen legger opp til at en må ha politifaglig bakgrunn og at det er etterforskere som skal få etterutdanning i de psykologiske metoder. Denne modellen kan være begrensende både på kvalitet og kvantitet. Bør en vurdere å hente inn psykologer og gi de etterforsknings utdanning? På den måten utnytter vi flere res-

---

²⁰⁴ LG.2015 s.140010 side 5 (utskrift fra lovdata)

²⁰⁵ Sinkerud (2015)

²⁰⁶ Sinkerud (2015) s.56

²⁰⁷ Sinkerud (2015) s.50

surser og kan øke antall avhør. Uansett vil personlige egenheter bety mye. Det vi ikke trenger er kompetansestrid.

Etter min observasjon på Statens Barnehus i Stavanger, oppfatter jeg at retningslinjene og metodene anvendes seriøst. Avhører stille spørsmål tydelig basert på den anvendte psykologiske metoden, og det ble også bekreftet av avhørsleder at en her følger metoden strengt. Feltet er en dynamisk prosess, som vil preges av internasjonal forskning og utvikling av stadig nye metoder må nettopp til for å styrke avhørets verdi. Den nylig avsagte Lagmannsrettsdommen²⁰⁸ viser at kvalitetsmessige gode avhør kan av retten bli tillagt betydelig vekt.

Det er viktig at en har strukturer og metoder som gjør at avhøret i seg selv får mest mulig tyngde som bevis i en evt. straffesak. Samtidig må en ikke glemme at det ikke nødvendigvis er barnets ønske, eller til dets beste, å få gjerningsmannen straffet. Barnehusene vil dermed også ha andre roller enn å være rene avhørssentraler. Tilrettelagte avhør av barn på barnehuset vil også ha en verdi i seg selv som utgangspunkt for hvilke eventuelle hjelpebehov barnet trenger. Dette kan være helt uavhengig av om det barnet evner å fortelle vil være tilstrekkelig som bevis i en straffesak. Her er den norske barnehusmodellen tydelig på at barnehusene skal inneha slik barnefagligkompetanse.

---

²⁰⁸ LG.2015 s.140010

7 Kildeliste

7.1 Litteraturliste

7.1.1 Teori

- Andenæs, Johs *Norsk straffeprosess*, Universitetsforlaget 2009, 4.opplag, 2014.
Henvist som: Andenæs (2009)
- Andenæs, Johs *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene*, samlet utgave ved Kjell V.Andorsen, Universitetsforlaget 2008, 4.opplag, 2013.
Henvist som: Andenæs (2008)
- Gamst, Kari Trøften *Profesjonelle barnesamtaler, å ta barn på alvor*, Universitetsforlaget, 2011.
Henvist som: Gamst (2011)
- Hov, Jo *Innføring i prosess 2*, Papinian OSLO, 2010.
Henvist som: Hov (2010)
- Magnussen, Svein *Vitnepsykologi, pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettsal*, 2.opplag, 2007.
Henvist som: Magnussen (2007)
- Matningsdal, Magnus *Norsk spesiell strafferett*, Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, 2010 .
Henvist som: Matningsdal (2010)
- Robberstad, Anne *Bistandsadvokaten*, 3 utgave, Universitetsforlaget, 2014.
Henvist som: Robberstad (2014)
- Rønneberg, Anne lise og Anen Poulsson *Barn som vitner, særlig om dommeravhør og observasjon*, Oslo universitetsforlag, 2000.
Henvist som: Rønneberg (2000)

7.1.2 Rapporter og artikler

- Horne, Solveig, Høie, Bent, Anundsen, Anders, Isaksen, Torbjørn Røe *En god barndom varer livet ut. Tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom.* Barne-, likestillings – og inkluderingsdepartementet. (2014-2017) https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/foa/bld_overgrep_web.pdf
[Sitert 22.04.16]
Henvist som: Tiltaksplan (2014-2017)
- Johnson, Miriam Sinkerud *Interviewer Behavior and Children's Competence as Witnesses*, Faculty of Social Sciences, 2015.
Henvist som: Sinkerud (2015)
- Langballe, Åsa , Kari Trøften Gamst og Marit Jacobsen *Den vanskelige samtalen: barneperspektiv på barnevernarbeid.* Kunnskapsbasert praksis og handlingskompetanse. Nasjonalt kunnskaps-senter om vold og traumatisk stress a/s. Rapport, 2010.
Henvist som: Langballe (2010)
- Mossige, Svein og Stefansen, Kari *Vold og overgrep mot barn og unge.* En selv-rapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Rapport, 20/2007.
Henvist som: Mossige (2007)
- Myhre Mie, Siri Thoresen og Ole Kristian Hjemdal *Vold og voldtekt i oppveksten.* En nasjonal intervjuundersøkelse av 16- og 17 åringer. Nasjonalt kunnskaps-senter om vold og traumatisk stress A/S. Rapport nr.1/2015.
Henvist som: NKVTS (2015)
- Steine, Iris M, Milde, Anne Marita, Bjorvatn, Bjørn, Grønli, Janne, mfl. *Forekomst av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsutvalg i Norge*, tidsskrift for norsk psykologforening, 2012, 49, s.950-

957.

Henvist som: Steine 2012

Sæverud, Ole Bredrup, Engeset, Nils E, Sigmond, Aase, Davik, Tone mfl.

Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker – rapport fra arbeidsgruppen for gjennomgang av regelverket om dommeravhør og observasjon av barn og psykisk utviklingshemmede, Justis- og beredskapsdepartementet, 2012.

Henvist som: Sæverud (2012)

Thoresen, Siri og Ole Kristian Hjemdal (red.).

Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress a/s. Rapport nr.1/2014.

Henvist som: NKVTS (2014)

WHO

World health organization, World report of violence and health, 2002.

http://www.who.int/whr/2002/en/whr02_en.pdf?ua=1

[Sitert 05.04.16]

7.1.3 Nettsider

Tv2

399 dømte i 2015 – se hvem de er (2016), 24.02.2016.

<http://www.tv2.no/nyheter/8054971/>

[Sitert 22.04.16]

Henvist som: Tv2 (2016)

Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemning

Avhør av personer med utviklingshemning (2016), 04.02.2016.

<http://naku.no/kunnskapsbanken/avhor-av-personer-med-utviklingshemning>

[Sitert 22.04.16]

Henvist: NAKU (2016)

Statens Barnehus	Forsiden. Tema: tilrettelagte avhør. Sitert: 20.04.2016. http://www.statensbarnehus.no [Sitert 22.04.16] Henvist: Barnehuset (2016)
NRK	Distrikt Norge får sitt første Barnehus (2016), 15.03.2016. http://www.nrk.no/nordland/distrikts-norge-far-sitt-forste-barnehus-1.12855187 [Sitert 22.04.16] Henvist: NRK (2016)

7.2 Lavsregister

7.2.1 Norske lover

1814	Lov 17 mai 1814 Kongeriket Noregs Grunnlov (Grunnloven) (Grl)
1887	Lov 1 juli 1887 nr.05 om Rettergangsmaaden i Straffesager (opphevd)
1902	Lov 22.mai.1902 nr.10 om almindelig borgerlig straffelov (straffeloven) (Straffeloven.1902)
1981	Lov 22 mai 1981 nr.25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) (straffeprosessloven)
1985	Forskrift 15.november.1985. Forskrift om fremgangsmåten ved dommeravhør utenfor rettsmøte
1992	Lov 17 juli 1992 nr.100 Barneverntjenester (Barnevernloven)
1998	Forskrift 02 oktober 1998 nr.925 Forskrift om dommeravhør og observasjon (Dommeravhørforskriften)
1999	Lov 21 mai 1999 nr.30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) (mrl)
2005	Lov 20.mai.2005 nr.28 om straff (straffeloven) (straffeloven)
2010	Lov 26 mars 2010 nr.9 Vergemål (Vergemålsloven) (vergemålsloven)
2015	Lov 04 september 2015 nr.87 Lov om endringer i straffeprosesloven (avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner)
2015	Forskrift 24 september 2015 nr.1098 Forskrift om avhør av barn og andre særlige sårbare fornærmede og vitner (Tilrettelagte avhør)

7.2.2 Internasjonale konvensjoner

EMK	Den Europeiske menneskerettskonvensjonen, Rome, 4.november.1953
BK	FNs konvensjon om barnets rettigheter, 20.november 1989
SP	Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, 16. Desember.1966
Lanzarote konvensjonen	Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk, Vedtatt i Juli.2007
CRPD	FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne, vedtatt 13.desember.2006

7.3 Forarbeider

Ot.prp.nr.33 (1993-1994)	Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (styrking av kriminalitetsofres stilling) Henvist som: Ot.pr.nr.33 (1993-1994)
NOU 2008:4	Fra ord til handling – bekjempelse av voldtekt krever handling Henvist som: NOU 2008:4
Innst.186 S (2013-2014)	Innstilling fra kontroll – og konstitusjonskomiteen om grunnlovsforslag fra Foss, Per-Kristian, Kolberg, Martin, Nybakk, Marit, Christiansen, Jette F., Anundsen, Anders, Langeland, Hallgeir H, Lundteteigen, Per Olaf, Bekkevold, Geir Jørgen og Grande, Trine skei om grunnlovfesting av sivile og politiske menneskerettigheter. Henvist som: Innst.186 S

Innst. 347 L (2014-2015)	Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeprosessloven (avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner) Henvist som: Innst.347L (2014-2015)
Prop.112 L (2014 – 2015)	Endringer i straffeprosessloven (avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner) Henvist som: Prop.112 L (2014-2015)
2015	Riksadvokaten, direktiv og retningslinjer fra Riksadvokaten, 2015/00483-019 BIS004 622.3 – tilrettelagte avhør, http://www.riksadvokaten.no/no/dokumenter/retningslinjer/Tilrettelagte+avhør+-+direktiver+og+retningslinjer.9UFRLQ0d.ips [Sitert 06.04.16] Henvist som: Riksadvokaten (2015)

7.4 Domsregister

Norske domstoler

Rt.1990 s.1008

Rt.1993 s.1118

Rt.1994 s.1372

Rt.1996 s.864

Rt.1999 s.586

Rt.1999 s.1579

Rt.2003 s.1146

Rt.2003 s.1382

LG.2015 s.140010

Menneskerettighets domstolen (EMD)

20.12.2001 P.S v. Germany, application no. 33900/96

2.07.2002 SN v. Sweden, application no. 34209/96

28.12.2010 A.s v. Finland, application no. 40156/07